БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чылда үндезилеттинген

ШЫН

СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНИҢ КОММУНИСТИГ ПАРТИЯЗЫНЫҢ ТЫВА ОБЛАСТЬ БОЛГАШ КЫЗЫЛ ХООРАЙ КОМИТЕТТЕРИНИҢ, АЖЫЛЧЫ ЧОННАР ДЕПУТАТТАРЫНЫҢ ОБЛАСТЬ БОЛГАШ КЫЗЫЛ ХООРАЙ СОВЕТТЕРИНИҢ ОРГАНЫ

1960 ч. ДЕКАБРЬ 22 ЧЕТВЕРГ № 299 (4783)

Өртээ 20 көп.

Москва хоорайның үлетпүрү чеди чылдың ийиги чылының күрүне планын күүсеткен

СЭКП-ниң XXI съездизиниң хүлээп алганы коммунистиг тургузуушкуниуң улуг-чаагай программазын боттандырары дээш демисешпишаан, коммунистиг болгаш ажылчын партияларның төлөөлекчилериниң чевүлел хуралының төөгүлүг марисисчи-ленинчи документилеринге сорук кирген Москва хоорайның үлетпүрүнүң ажылчы чоннары боттарынга алган социалистиг хүлээлгезин—1960 чылдың күрүне планын хуусаазындан эрте декабрь 20-де күүсеткен.

Хоорайның үлетпүрүнүң бүдүрүлгелери чыл төнчүзүнге чедир элээн каш миллиард рубльдің эң чугула продукцияларын пландан дашкаар бүдүрүп үндүрер.

Алдарлыг хоорай Ленинградтың ажыл-ишчилери-биле чарымынга москвачылар коммунистиг күш-ажылдың коллективтери болгаш шалыпчыларының кайгамчыктыг патриоттуг шимчэшкинин улам калбартканнар. Амгы үеде найысылалдың 900 муң хире ажылчы чоннары ында киржип турар болгаш 100 ажыг бүдүрүлгелер коммунистиг күш-ажылдың коллективтери деп ат дээш демисежип турар.

ЧЕДИ ЧЫЛДЫҢ ТИИЛЕЛГЕЛИГ БАЗЫМЫ

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң VI сессиязы ажыттынган

МОСКВА. Декабрь 20-де, Кремльге ССРЭ-ниң Дээди Совединиң бешки чыыжының алдыгы сессиязы ажылдап эгелээн.

Эртенгиниң 10 шакта Кремль театрының бажыңынга **Эвилелдің Совединиң** хуралы ажыттынган. Эвилелдің Совединиң даргазы депутат **П. П. Лобанов** даргалаан. Ооң-биле кады Кремльдің Улуг ордузунга **Националдар Совединиң** хуралы болган, ону Националдар Совединиң даргазы депутат **Я. В. Пейве** даргалаан.

Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың удуртукчулары чазак ложаларынга көстүп кээрге, депутаттар болгаш аалчылар диңмиттиг адыш часкаашкыны-биле уткаан.

Үнген депутаттарның орнунга чамдык соңгулда округтарынга депутаттар соңгаан дугайында Мандат комиссияларының илеткелдерин палаталарның хуралдарынга дыңнаан. Эвилелдің Соведи чаа соңгуттурган беш депутаттарны: А. П. Александров (Свердловск область), А. Д. Скаба (Черкассы область), Т. Ф. Куимова (Киров область), В. М. Сухов (Горький область), Г. В. Пивунова (Могилев область) оларны бүрүн эргезин күштүг деп санаан. Националдар Соведи чаа соңгуттурган дөрт депутаттарны: Г. С. Дзоценидзе (Абхаз АССР), Б. Овезов (Туркмен ССР), В. Ф. Гарбузов (Башкир АССР) болгаш Я. С. Наеррддинова (Үзбек ССР) оларны бүрүн эргезин күштүг деп санаан.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң алдыгы сессиязының чугаалажыр айтырыгларын болгаш ажылдаар чурумун палаталарның тус-тус хуралдарынга чаңгыс үн-биле бадылаан. Моон дараазында айтырыгларны сессия чугаалажыр:

1. 1961 чылда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң күрүне планының дугайы.

2. 1961 чылда ССРЭ-ниң Күрүне бюджединиң дугайы болгаш 1959 чылда ССРЭ-ниң Күрүне бюджединиң күүселдезинин дугайы.

3. Делегей байдалының болгаш ССРЭ-ниң даштыкы политиказының дугайы.

4. ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыктарын бадылаар дугайы.

• • •

Эртенгиниң 11 шакта Кремльдің Улуг ордузунуң хуралдаар залынга **Эвилелдің Совединиң** болгаш **Националдар Совединиң** бирги каттышкан хуралы болган.

Залда хөй аалчылар, ложаларда дипломаттыг корпустуң кежигүннери, совет болгаш даштыкы парлалганың төлөөлекчилери.

Дарганың столунда — Эвилелдің Совединиң даргазы депутат **П. П. Лобанов**, Националдар Совединиң даргазы депутат **Я. В. Пейве**, оларның оралакчылары. Ложаларда — ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң кежигүннери, ССРЭ-ниң министрлери.

Чазак ложаларында—эштер **А. Б. Аристов, Л. И. Брежнев, Н. Г. Игнатов, Ф. Р. Козлов, А. Н. Косыгин, О. В. Куусинен, А. И. Микоян, Н. А. Мухитдинов, Н. В. Подгорный, Д. С. Полянский, М. А. Суслов, Е. А. Фурцева, Н. С. Хрущев, Н. М. Шверник, П. Н. Поспелов, Д. С. Коротченко, Я. Э. Калнберзин, А. П. Кириленко, К. Т. Мазуров, В. П. Мжаванадзе.** Оларны депутаттар болгаш аалчылар диңмиттиг адыш часкаашкыны-биле уткаан.

Эвилелдің Совединиң болгаш Националдар Совединиң каттышкан хуралынга 1961 чылда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң күрүне планының дугайында ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы, ССРЭ-ниң Күрпланының даргазы, депутат **В. Н. Новиковтуң** база 1961 чылда ССРЭ-ниң Күрүне бюджединиң дугайында болгаш 1959 чылда ССРЭ-ниң Күрүне бюджединиң күүселдезинин дугайында ССРЭ-ниң Сан министри, депутат **В. Ф. Гарбузовтуң** илеткелдерин дыңнаан.

Депутат В. Н. НОВИКОВТУҢ илеткелинден

Эң-не дидим, эң-не күзенчиг бодалдарның боттанып турары кайгамчыктыг үеде чурттап турар бис. Совет кижилериң сорук кириишкиниг ажылы-биле күүсеттинип турары чеди чыл планы болза ында болуушкуннарның бирээзи. Келир чылда чурттуң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң планының дугайында ССРЭ-ниң Күрпланының Даргазы В. Н. Новиковтуң илеткелин Совет парламентиниң депутаттары-биле кады Кремльдің Улуг ордузунга бөгүн дыңнап олура, 1959 чылды ыяавыла сактып келир-дир. Ынчан бола залга СЭКП-ниң XXI съездизиниң индиринден Советтер чуртунуң тайбың чарышче кыйгырыы чаңгыланып үнген болгай. Совет кижилерге делегейде амыдыралдың эң бедик деңнели болгаш эң-не кыска ажыл хүнү турар үе ырак эвес дээрзиниң дугайында Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының сөстери чер делегейниң бүгү-ле булуңнарынга ынчан дыңналган.

Күш-ажыл-биле тып турар байлактарны улам көвүдедир болгаш оларны ажылчы чоннарың чаагай чоруунга улам долузу-биле ажыглаарынче бистің улустуң шиитпирлиин чеди чыл планындан дыка хөй чурттарның бөдүүн кижилери көрген. XXI съездиниң хүннеринде «Известия» солунну дамчыштыр совет кижилерге бижээн «Ситроен» заводтуң эптекчизи Гастон Шоннар ол бодалды эки илереткен. «Силерниң мурнунарда бергелер турун турза-даа, силерниң чедиишкиниг болуруңарга бүзүрээр бис, ынчангаш силер ол тулчуушкунга тиилекчи болуп үнгеш, бистің, француз ажылчы чоннарның эң дээре үеже бурунгаар бир базымны кылырыска база дузалаар силер...» деп ол француз ажылчын бижээн.

Бистің амыдыралывыстың, бистің ажылывыстың база бир чылы эрткен. Ынчаарга ооң түннелдери бодур.

ССРЭ-ниң 1961 чылда улус ажыл-агыйының планы болза социалистиг экономиканы болгаш культураны көдүреринге Совет чурттуң чедип алган чаа, шылгарыңгай чедиишкиннеринге даянып турар деп В. Н. Новиков чугаалаан. Партияның XXI съездизиниң төөгүлүг шиитпирлерин боттандырарына үндезилээш, бо чылын бистің үлетпүрүвүстүң болгаш ооң кол-ла үндезини—аар индустрияның күүү-шыдалы улам өскен. Көдээ ажыл-агыйның улам ыңай хөгжүлдези болгаш быжыгышкыны хандыртынган.

Коммунизмниң материал-техниктиг суурун тургузарының талазыбиле бистің партиявыстың ажылдап кылган улуг-чаагай программазы амыдырала дүргени-биле боттанып турар.

Тургузукчу тайбың күш-ажылдың бүгү-ле адырларынга совет кижилер өзулуг маадырлыг чорукту кылып турарлар.

Тайбынны болгаш улустар арызына найыралды быжыглаарын партия болгаш чазак чайгылыш чокка, туруштуу-биле чедип ап турар. Ооң чайыннанчак херечилели болза тайбың болгаш улустарның аас-кежии дээш могаг чок демиселчи Н. С. Хрущевка баштаткан совет төлөөлерниң КПО-нуң Кол Ассамблеязының XV сессиязынга ажыл-чорудулгазы болур. Тайбынны болгаш улустарның чечектелиишкинин хандырарының улуг херээнге, делегейниң социалистиг системазын улам ыңай быжыглаарының база хөгжүдериниң херээнге коммунистиг болгаш ажылчын партияларның төлөөлекчилериниң Москвага болуп эрткен Чөвүлел хуралы канчаар-даа аажок улуг салыышкынын киирген.

Чеди чылдың онаалгаларын күүседир хуусааларны бүзүрелдин-биле кызырып турар совет кижилериң сорулгазы «Келир үеже, бурунгаар!» деп кыйгырыг ол.

1960 чыл төнүп туру. Ооң кол-ла чылдың дүжүдүн алыр шөлдү 7 миллион гектарга калбарткан. Дыка хөй девискээрлерге агаар-бойдустуң таарымча чок байдалы болган-даа болза чуртка ниитизи-биле 1959 чылдыындан хөй тарааны бүдүрген болгаш садып алган. Чигир свёклазын болгаш ногааларны садып алыры эрткен чылга деңнээрге дыка көвүдээн. Эт садарының талазы-биле доктааткан күрүне планы ажыр күүсеттинген. Ооң-биле кады көдээ ажыл-агый культураларының бедик болгаш туруштуг дүжүдүн хандырарынга, малдың баш санын улам өстүреринге болгаш ооң продуктулуун бедидеринге бар турган курлавырларны чамдык республикаларда, крайларда болгаш областарда ам-даа четпес ажыглаан.

Бо чылын капитал тудуушкуннуң улуг программазын күүсеткен. Эрткен чыл-биле деңнээрге күрүненің капитал салыышкыннарының хемчээли 28 миллиард рубль көвүдээн. Чеди чылдың баштайгы ийи чылдарының дургузунда 2000 ажыг чаа улуг бүдүрүлге черлерин ажыглалда киирген.

Техниктиг депшилгеге болгаш бүдүрүлгени организастаарын экижиткенинге үндезилээш, улус ажыл-агыйынга шынар көргүзүглери дыка экижээн. Бо чылын күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү үлетпүрге 5 хуудан ажыг катап, тудугга — 8 хуу өзер. Бүдүрүлгенің чарыгдалын өвөөжединиң талазы-биле планныг онаалгалар ажыр күүсеттинип, улус ажыл-агыйынга чыылдалар көвүдеп турар.

Бо чыл—совет кижилериң амыдырал деңнелин улам бедидериниң талазы-биле чаа улуг чедиишкиннер-биле демдеглеттинген. Национал орулганың шалыпкын өзүлдезинге үндезилээш, ажылчыннарның, албан-хаакчыларның болгаш колхозчуларның боттуг орулгалары, күрүне бюджединден чоннуң ал турар төлевирлери болгаш дузаламчылары дыка улгаткан болгаш эрткен чыл-биле деңнээрге ооң 15 миллиард рубль хөй өскен. Ниити шөлү эрткен чылдыындан 11 миллион дөрбелчин метр хөй чуртталга бажыңнарын 1960 чылда тудар. Күрүненің акша-хөреңгизинің күсели-биле 1 миллион 400 чаа квартираларны ажыглалга киирип турар.

Чеди чыл планын хуусаазындан эрте күүседиринге, улус ажыл-агыйының чаа, күчүлүг көдүрүлүшкүнүн хандырарынга быжыг үндезин салдынган деп чүвени улус ажыл-агыйын хөгжүдер болгаш ажылчы чоннарның чаагай амыдыралын бедидер талазы-биле улуг чедиишкиннер көргүзүп турар.

Чеди чылдың үшкү чылы — 1961 чылдың планы — коммунизмниң материал-техниктиг суурун тургузарының орду-биле бистің чуртувустуң улам-на бурунгаарлаашкынныг шимчэшкинин хандырар деп илеткелчи уламчылаан. СЭКП-ниң XXI съездизиниң болгаш СЭКП-ниң Төп Комитединиң ооң дараазындагы Пленумнарының шиитпирлери-биле холбаштыр планда баш удур көрүп турар кол-кол үүлдер болза: аар индустрияны колдадыр хөгжүдүп турган, улус ажыл-агыйының бүгү адырларының өзүлдезинің бедик темпизи, эртемниң болгаш техниканың эң чаа чедиишкиннерин бүдүрүлгеге калбал-биле ажыглаары, үлетпүрге, көдээ ажыл-агыйга, транспортка болгаш тудугга техниктиг депшилгени улам ыңай боттандырары, ажылчы чоннарның амыдырал деңнелин улам бедидериниң талазы-биле хемчеглерниң калбак системазын чорудары болуп турар.

Үлетпүрүнүң үүл-бүрү адырлары келир чылын чаа хөгжүлдени алыр. Чуртка үлетпүр бүдүрүлгезинің ниити хемчээлиш бо чыл-биле деңнээрге ооң 8,8 хуу улгаттырарын, ооң иштинде бүдүрүлгенің чепсек-хереклеерин бүдүрүп үндүрери—9,5 хуу болгаш хереглел үүлдерин бүдүрүп үндүрери — 6,9 хуу улгаттырарын айыткан. СЭКП ТК-ның июль Пленумунуң эң чугула — чигээт болгаш одалга-энергетиктиг адырларны, а ол ышкаш машина тудуушкунун колдадыр хөгжүдериниң талазы-биле салган сорулгазын планда шиитпирлеп турар.

Бистің чуртувустуң коммунизмче түүнели үүл дээрге, үлетпүр болгаш ажыл-агыйның өске-даа адырлары улус ажыл-агыйының планы-биле деңнээрге ооң дыка мурнай хөгжүп турары болур. Үлетпүр продукцияларын бүдүрүп үндүрериниң чыл планы барык 3 хуу ажыр күүсеттинер, чыл төнчүзүнге чедир бистің чуртувус 10 миллиард рубльдің немелде продукцияларын алыр. Ооң түннелинде Совет Эвилелиниң үлетпүр продукцияларының ниити хемчээли чыл дургузунда барык 10 хуу өзер. Үлетпүр продукцияларын өстүреринің талазы-биле доктааттынган онаалгаларны бүгү-ле эвилелдешкен республикалар болгаш барык улус ажыл-агый чөвүлелдери шуптузу ажыр күүседип турар.

Аар үлетпүрүнүң дыка хөй хевирлиг продукцияларын бүдүрүп үндүрериниң талазы-биле бо чылын алган эң бедик өзүлде моон мурнундагы чылдарның эң бедик түннелдерин ажып турар. Хереглел үүлдерин бүдүрүп үндүрери бо чылын 8 хуу өзер. Улустуң хереглээр дыка хөй санныг бараннарын пландан ажыр бүдүрүп үндүрер. Ооң-биле кады үлетпүр бүдүрүлгезинің өзүлдези болза ажыл-агыйның бүгү-ле адырларынга чаа техниканы калбаа-биле ажыглаарынга үндезилеттинген.

Колхозтар болгаш совхозтар 1960 чылдың дүжүдүн алыр шөлдү 7 миллион гектарга калбарткан. Дыка хөй девискээрлерге агаар-бойдустуң таарымча чок байдалы болган-даа болза чуртка ниитизи-биле 1959 чылдыындан хөй тарааны бүдүрген болгаш садып алган. Чигир свёклазын болгаш ногааларны садып алыры эрткен чылга деңнээрге дыка көвүдээн. Эт садарының талазы-биле доктааткан күрүне планы ажыр күүсеттинген. Ооң-биле кады көдээ ажыл-агый культураларының бедик болгаш туруштуг дүжүдүн хандырарынга, малдың баш санын улам өстүреринге болгаш ооң продуктулуун бедидеринге бар турган курлавырларны чамдык республикаларда, крайларда болгаш областарда ам-даа четпес ажыглаан.

Бо чылын капитал тудуушкуннуң улуг программазын күүсеткен. Эрткен чыл-биле деңнээрге күрүненің капитал салыышкыннарының хемчээли 28 миллиард рубль көвүдээн. Чеди чылдың баштайгы ийи чылдарының дургузунда 2000 ажыг чаа улуг бүдүрүлге черлерин ажыглалда киирген.

Техниктиг депшилгеге болгаш бүдүрүлгени организастаарын экижиткенинге үндезилээш, улус ажыл-агыйынга шынар көргүзүглери дыка экижээн. Бо чылын күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү үлетпүрге 5 хуудан ажыг катап, тудугга — 8 хуу өзер. Бүдүрүлгенің чарыгдалын өвөөжединиң талазы-биле планныг онаалгалар ажыр күүсеттинип, улус ажыл-агыйынга чыылдалар көвүдеп турар.

Бо чыл—совет кижилериң амыдырал деңнелин улам бедидериниң талазы-биле чаа улуг чедиишкиннер-биле демдеглеттинген. Национал орулганың шалыпкын өзүлдезинге үндезилээш, ажылчыннарның, албан-хаакчыларның болгаш колхозчуларның боттуг орулгалары, күрүне бюджединден чоннуң ал турар төлевирлери болгаш дузаламчылары дыка улгаткан болгаш эрткен чыл-биле деңнээрге ооң 15 миллиард рубль хөй өскен. Ниити шөлү эрткен чылдыындан 11 миллион дөрбелчин метр хөй чуртталга бажыңнарын 1960 чылда тудар. Күрүненің акша-хөреңгизинің күсели-биле 1 миллион 400 чаа квартираларны ажыглалга киирип турар.

Чеди чыл планын хуусаазындан эрте күүседиринге, улус ажыл-агыйының чаа, күчүлүг көдүрүлүшкүнүн хандырарынга быжыг үндезин салдынган деп чүвени улус ажыл-агыйын хөгжүдер болгаш ажылчы чоннарның чаагай амыдыралын бедидер талазы-биле улуг чедиишкиннер көргүзүп турар.

Чеди чылдың үшкү чылы — 1961 чылдың планы — коммунизмниң материал-техниктиг суурун тургузарының орду-биле бистің чуртувустуң улам-на бурунгаарлаашкынныг шимчэшкинин хандырар деп илеткелчи уламчылаан. СЭКП-ниң XXI съездизиниң болгаш СЭКП-ниң Төп Комитединиң ооң дараазындагы Пленумнарының шиитпирлери-биле холбаштыр планда баш удур көрүп турар кол-кол үүлдер болза: аар индустрияны колдадыр хөгжүдүп турган, улус ажыл-агыйының бүгү адырларының өзүлдезинің бедик темпизи, эртемниң болгаш техниканың эң чаа чедиишкиннерин бүдүрүлгеге калбал-биле ажыглаары, үлетпүрге, көдээ ажыл-агыйга, транспортка болгаш тудугга техниктиг депшилгени улам ыңай боттандырары, ажылчы чоннарның амыдырал деңнелин улам бедидериниң талазы-биле хемчеглерниң калбак системазын чорудары болуп турар.

Үлетпүрүнүң үүл-бүрү адырлары келир чылын чаа хөгжүлдени алыр. Чуртка үлетпүр бүдүрүлгезинің ниити хемчээлиш бо чыл-биле деңнээрге ооң 8,8 хуу улгаттырарын, ооң иштинде бүдүрүлгенің чепсек-хереклеерин бүдүрүп үндүрери—9,5 хуу болгаш хереглел үүлдерин бүдүрүп үндүрери — 6,9 хуу улгаттырарын айыткан. СЭКП ТК-ның июль Пленумунуң эң чугула — чигээт болгаш одалга-энергетиктиг адырларны, а ол ышкаш машина тудуушкунун колдадыр хөгжүдериниң талазы-биле салган сорулгазын планда шиитпирлеп турар.

Бистің чуртувустуң коммунизмче базар орукка кылган чаа улуг базымын көргүзүп турар кайгамчыктыг саннар бо-дур. Шойну 51 миллион 200 муң тонна чедир, кацны — 71 миллион 340 муң тонна чедир эзилдирерин болгаш прокатты — 55 миллион 270 муң тонна чедир эзилдирип кылырын доктааткан. Келир чылын химия үлетпүрүнүң ниити бүдүрүлгезин 14,5 хуу улгаттырарын айыткан. Нефть тывызын 164 миллион тонна хемчээлге доктааткан, азы бо чылдыындан 11 хуу хөй болур. Хөмүр даштың ниити тывызын 511,7 миллион тонна хемчээлге баш удур көрген, тодаргайларга барык 1960 чылдың деңнели хире. 1961 чылда 327 миллиард киловатт-шак электроэнергияны ажылдадып үндүрерин айыткан.

Көдээ ажыл-агый улам ыңайгы хөгжүдени алыр. Көдээ ажыл-агыйны хөгжүдеринге күрүненің капитал салыышкыны 2,3 миллиард рубльге, азы өртек-үнелериниң күштүг болуп турар хемчээли-биле 23 миллиард рубль кылдыр тодараттынган, тодаргайларга бо чылга удур 12,8 хуу улгадыр.

Транспортту болгаш харылзааны хөгжүдеринге, капитал тудуушкунунга планда улуг кичээнгей салып турар. Ынчангаш бистің экономиказыстың өзүлдезинің бедик темпизин болгаш техниктиг депшилгени боттандырарын хандырып турар үлетпүрүнүң шиитпирлиг адырларынга капитал салыышкынын дыка улгаттырарын баш удур көрген.

Бүгү эвилелдешкен республикаларга улус ажыл-агыйын улам ыңай хөгжүдерин планда баш удур көрген. Планда база бир чугула онза чүүл бар. Чөөн талакы районнарның улус ажыл-агыйын хөгжүдеринче ында улуг кичээнгейни салган болгаш ол черлерже бүгү ССРЭ-ге капитал салыышкыннарының шуптузунуң чартык кезиинден хөйүн чорудуп чарыгдаар. Ынчаарга Чөөн талакы районнар 1961 чылда бүгү-эвилелге тарааның бараанның продукциязының чартык кезиинден хөйүн бээр.

Партия биле чазак улустуң хереглел бараннарынга чоннуң улам өзүп турар негелделерин эң долу хандырарынче могаг чок сагыш салып турар. Н. С. Хрущевтуң саналын өзүгаар пландан дашкаар мөөнелгелериниң күсели-биле элээн хөй хөреңгилерни чиик үлетпүрүү хөгжүдер дугайында чеди чылдың контроль чурагайларының онаалдаларына немей киирер деп шиитпирлээн. 1961 чылда безин ол адырга капитал салыышкыннарның ниити хемчээли 1,5 катап көвүдээр. Ол хөреңгилериниң күсели-биле чиик үлетпүрүнүң 29 чаа бүдүрүлгелерин бүрүн күчүзү-биле ажыглалга киирер болгаш 32 бүдүрүлгелериниң тудуун эгелээр.

Келир чылда бүгү хевирлерниң пөстерин 8 миллиард 148 миллион погон метр, аргыглыг кылыгларны — 570 миллион кезек, хөм идиктерни—440 миллион ажыг эш чедир бүдүрер деп төлевилеп турар.

1960 чылда аш-чем бараннарын бүдүрери ниитизи-биле 7,7 хуу өзер.

Культура-амыдыралдың болгаш ажыл-агый бараннарының бүдүрүлгезинің ниити хемчээли бо чылдыындан 7,4 миллиард рубль (өртектерниң амгы күштүг турар хемчээли-биле) ажып турар болур.

1961 чылда бистің чуртувустуң национал орулгазын 9 хуу көвүдедири төлевилеттинген. Ажылчыннарның, албан-хаакчыларның болгаш колхозчуларның боттуг орулгалары ажылдап турар чаңгыс кижиге хамаарыштыр алырга 5 хуу өзер. Чоннуң садыг шугумукун талазы-биле хандырылгазы экижиир. Келир чылда үүрмектеп садар бараан саарылгазының ниити хемчээлин 5,8 хуу көвүдедирин көрүп турар. Культура-амыдыралдың болгаш ажыл-агый бараннарынга чоннуң хереглелдерин улам-на долу хандырарын айтып турар.

Күрүненің болгаш капитал салыышкыннарның база ажылчыннарның болгаш албан-хаакчыларның хууда шыгжамыларының күсели-биле 96 миллион дөрбелчин метр ажыг ниити шөлдүг чуртталга бажыңнарын тудары планда көрүнген. Түгле чаңгыс чылдың дургузунда безин 9—10 миллион кижи чаагайжыды туткан чаа чуртталга шөлүн алыр.

Эрткен чылдардагызы ышкаш уругларны ниити эртемниң школаларынга бүрүн хаара тудары база-ла хандыртынар, школа-интернаттарның четкизи элээн көвүдөөр болгаш аңаа 1 миллион хире уругларны кижилидер. Дээди болгаш ортумак тускай өөредилге черлеринге 1 миллион 440 муң оолдар, кыстарны немей хүлээп алырын айтып турар. Ол өөредилге черлериниң студентилериниң ниити саны 5 миллион чыгам кижи болур. Чоннуң медицина хандырылгазының деңнелин улам ыңай бедидери көрдүүп турар. 1100 ажыг чаа эмнелгелерни болгаш поликлиникаларны, 1000 ажыг аптекаларны тудар. Уруглар албан черлериниң четкизи база калбарар. Школа назыны четпээн уругларның албан черлериндe орунларның санын 450 ажыг мунга көвүдедирин планнап турар.

Совет кижи бүрүзү ажыл-агый чылының түнелдеринге өөрүп турар. Чүге дээрге, ооң салыышкыны, ооң күш-ажылының үлүү ында бар болгай. Ынчалзажок бистің улузувус чедип алган чүүлдерге доктаап турун алырынга чаңчыкпаан. Ооң ужурунда 1961 чылдың планының чурагай бүрүзүн чаа бедиктерни, чаа тиилелгелерни чедип алырынче чаа кыйгырыг кылдыр хүлээп ап турар.

Үлетпүр болгаш көдээ ажыл-агый продукциязын чоннуң кижи санынга онаштыр бүдүрер талазы-биле АКШ-ты болгаш өске-даа кол-кол капиталистиг чурттарны төөгү талазы-биле эң кыска хуусааларда четкеш, эртер деп партияның салган сорулгазы боттуг эвес дээр дугайын буржуаз экономистер мырыңай чоокка чедирле бар шаа-биле чулчуруп турганнар болгай. Америк күрүненің сураглыг ажылдакчызы Дуглас Диллоннуң ийи чылдың мурнунда чеди чылды «алдар чедип алыксаан пландыр» деп адап, кылган медеглели илеткелди дыңнап орда-ла чаагар сагындырып келир-дир. Ол план салдынган сорулгаларының чамдыктарын чедип алыр деп бодавайн тур мен деп ол чугаалап турган.

Ынчалзажок чаржынчыг төлгелекчилерни амыдырал каржызы-биле шооткан болгай. Буржуаз ажылдакчыларның аргажоктуң кырындан миннир ужурга таварышкан шыныг кайгамчыктыг үүлдерни илеткелде чижек кылдыр көргүзүп турар. АКШ-тың демократтыг партиязының көскү ажылдакчызы Стивенсон чоокта чаа Нью-Йоркка чүве чугаалап турган, «үлетпүр хөгжүлдезинин темпилериниң талазы-биле бистер хожудап калган бис. Космосту чаалап алыр дээш чарышка бистер хожудап калган бис. Техниктиг эртемниң талазы-биле хожудап калган бис. Боо-чепсектің болгаш техниканың талазы-биле аажок улуг революция-биле денге чорууру биске четтигип шыдаттынмайн барган» деп медеглээн.

Бир эвес революция мурнундагы Россия үлетпүр продукциязын ниити бүдүрериниң талазы-биле АКШ-тан 8 катап хожудап калган турган болза, 1959 чылда бистің үлетпүрүвүстүң бүдүрүлгезинің хемчээли АКШ-тың деңнелинің 60 хире хуузунга чеде берген турган.

Бо чылын биске үлетпүр продукциязының 10 хуу немелде өзүлдезинин адызары-биле холбаштыр совет экономиканың болгаш АКШ-тың экономиказының деңнелдеринде деңзигүүрлер биске ажыктыг кылдыр улам экижээн.

Үлетпүр болгаш көдээ ажыл-агый продукциязының элээн хөй чугула хевирлериниң бүдүрүлгезинин хемчээлинің талазы-биле, ооң иштинде демир рудазын казар, тудуг ыяжын белеткээр, магистраль электровозларны болгаш тепловозларны, дүктен кылыр пөстерни, чигирни, мал саржазын, сүттү бүдүрер, балык тудар талазы-биле ССРЭ ам безин АКШ-ты мурнап турар деп В. Н. Новиков чугаалаан.

Амгы капиталистиг делегейниң кол чуртту-биле экономиктиг чарышка Совет Эвилели тиилелгени хандырар ужурлуг темпилерни бүзүрелдин-биле көвүдедип турар.

ГОЭЛРО-НУҢ ЛЕНИНЧИ ПЛАНЫНЫҢ 40 ЧЫЛ БОЛГАНЫНГА

40 чылдар мурнунда, 1920 чылда улуг Ленинниң эгелээшкини-биле ГОЭЛРО-нуң алдарлыг планын чогаатканы. Эң болбаазын техникага — электри техниказынга үндезилээш, чурттуң экономиказын чаартып турган болгаш ол планга көрген.

Ол эртем талазы-биле улуг ажылга 200 ажыг эртемденнерни болгаш техниктерни киириштирген.

Советтерниң VIII Бүгү-россия съездизи 1920 чылдың декабрьда ГОЭЛРО-нуң планын бадылаан. Ол съездиге чүве чугаалап турган, В. И. Ленин мынча дээн: «Россияны электрижидериниң талазы-биле күрүне комиссиязының ажылының түннелдерин бо номчугаштан көрүп тур бис... Ынчангаш бо номчугаштың ужур-дузазын силерге бүзүредири менээ берге эвес деп бодап тур мен. Мээн бодап турарым болза бо—бистің партияның ийиги программазы болур».

Чурукта: «В. И. Ленин ГОЭЛРО-нуң картазының чанында» (Советтерниң VIII Бүгү-россия съездизи»).

Чурукчу Л. А. Шматьконуң чураан чуруундан алган.

„КОММУНИЗМ ДЭЭРГЕ СОВЕТ ЭРГЕ-ЧАГЫРГАГА БҮГҮ ЧУРТТУ ЭЛЕКТРИЖИДЕРИН КАТКАНЫ ОЛ“

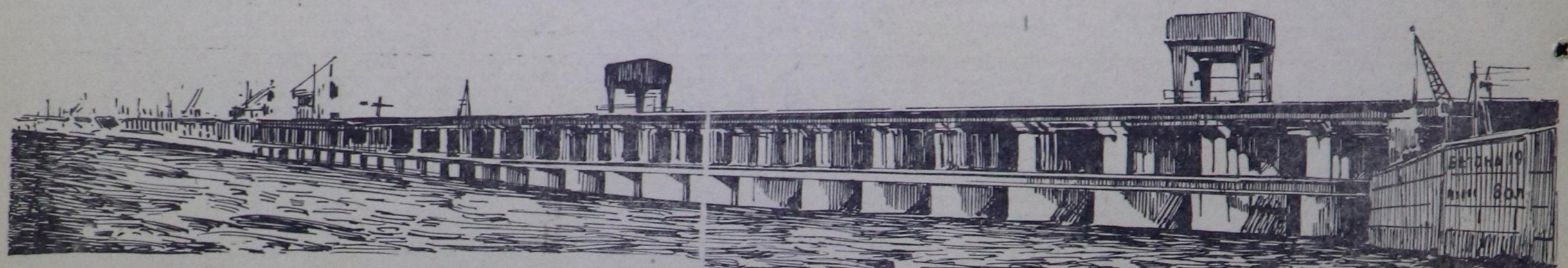

Бүгү чуртту электрижидериниң ленинчи планының 40 чыл оюнун бүдүүзүнде Сталинградтың гидроэлектростанциязы долу күчүзү-биле ажыглалга кирген. Ынчангаш Сталинград ГЭС ам делегейде эң улуг электростанция болу берген.

Чурукта: Сталинград гидроэлектростанциянын ниити хевири.

ГОЭЛРО-нуң ленинчи планының 40 чыл ою

★ ★

Электростанциялар тудуунуң министри И. Т. Новиков-биле беседа

★ ★ ★

Совет улус ГОЭЛРО планының — кижи төрелгетениң төөгүзүнде чуртту улус ажыл-агыйын электрижидилгеге үндезилээш хөгжүдериниң әртемге үндезилеттинген баштайгы планының 40 чыл болган оюн демдеглеп турар.

Владимир Ильич Ленинниң адыбиле шуут холбашкан ол план 1920 чылда Советтерниң VIII Бүгү-россий съездизинге түүлдүгүнүп көрдүнген. Бо планны ажылдап кылырынга ийи үүс ажыг улуг инженерлер, агрономнар болгаш экономистер киришкен. Чуртту электрижидериниң ленинчи идеязы аныяк Совет республиканың улус ажыл-агыйын үндезининден чаартыр талазы-биле улуг ажылдың үндезининде салдынган. «Электрижидилге Россияны катап төрүттүндүрер. Совет тургузугнуң үндезининге электрижидилгени боттандырары бистиң чуртувуска коммунизмниң үндезиннериниң туюлунга чедир тиилелгезин болдурар» — деп В. И. Ленин чугаалап турган.

Үргедээшкининң болгаш аш-чуттуң байдалдарында совет улустуң күш-ажылчы фронтуга көзүлбээн шавар халдаашкыны әгелээн. 10—15 чылдарның дургузунда кол-кол экономиктиг районнарга 1.750 муң киловатт күүчүлүг одалга-биле ажылдаар 20 болгаш 10 гидроэлектростанцияларны тудуп, ажыглалга киирери планда көрдүнген турган. Оларны тудар ажыл аажок улуг бергелерни ажып эрттери-биле холбашкан. Дериг, тудуг материалдары, мергежилдиг кадрлар чедишпес турган. Ынчалзажок партияның быжыг политиказы, улус чоннуң энтузиазми ГОЭЛРО планының күүселдезиниң оруунга турган бүгү-ле моондактарны сый шапкан:

1922 чылдың чайынында баштайгы тиилелгени демдеглээн — Москва чоогунда Кашираның ГРЭС-зи ажыглалга кирген болгаш электроэнергияны найысылалга берип әгелээн. Каш айлар әрткенде Ленинград чоогунда «Кызыл Октябрь» электростанция ажылдап әгелээн. 1932 чылда безин чуртка районнарның 8 электростанцияларын тудуп турган.

Каш чылдар әрткен соонда Шатураның болгаш Горькийниң торф одалга-биле ажылдаар ГРЭС-терин, Волховтуң гидроэлектростанциязын тудуп доскан, Грузияда, Узбекистанда болгаш Арменияда чаа ГЭС-терниң оттары чайыннаныр унген.

Европада эң улуг Днепровскиниң В. И. Ленин аттыг ГЭС-зин ажыглалга киирген 1932 чылда демдеглээн. Ол болза ада-чуруттуң энергетиказының хөгжүлдезинге чаа чугула үениң әгелээни болган. Совет Эвилели улуг-улуг электростанцияларны тударының оруунче кирген.

ГОЭЛРО планының он беш чыл хуусаазы доозулган. Түннелдер совет кижилерни өөрткен: 1935 чылда электроэнергияны ажылдап үндүрерин 8,8 миллиард киловатт-шакка чедирерин планнап турган болза, херек кырында 26,3 миллиард киловатт-шакты, тодаргайлааргa үш катап хөйүү ажылдап үндүрген.

Дайын мурнундагы чылдарда электростанцияларның тудуунун хөгжүлдези ындыг дүрген темпилер-биле үргүлчүлеп турган. Москва чоогунуң хөмүр дажы-биле ажылдаар Сталиногорскиниң, Уралдың хөмүр дажы-биле ажылдаар Ортаакы-Уралдың, Егошининиң, Кизеловскиниң болгаш Челябинскиниң, доозуннуг үүрмек хөмүр даш-биле ажылдаар Штеровскиниң, Шахтинскиниң, Зуевскиниң болгаш Сталинградтың ГРЭС-терин тудуп турган. Орустуң улуг хеми Волганың энергия курлавырларын шиңгээдип алыры әгелээн.— Иваньковскиниң болгаш Угличиниң гидроэлектростанциялары ажыглалга кирген. Москва, Ленинград, Донбасс, Урал, Приднепровск, Кузнецк бассейнниң энергия системазы тургустунган.

Ада-чуруттуң Улуг дайынының әгезинде чуруттуң электростанциялары 1920 чылдыындан барык үүс катап хөй электроэнергияны ажылдап үндүрүп турган.

Дайынның чылдарында энергетикага аар когарал таварышкан. Ынчалзажок 1946 чылда безин бистиң электростанцияларывыс дайын мурнундагы күчүзүн чедип апкан турган. Оон дараазында Черепетск (Тула область), Мироновск (Донбасс), Серовск (Урал) болгаш өске-даа ол ышкаш одалга-биле ажылдаар улуг электростанцияларның тудуун калбарткан. Чуруттуң Европ кезииниң болгаш Сибирьниң хемнериниң эриктеринге улуг электростанцияларның тудуун чоруда берген. 1957 чылда Волганың В. И. Ленин аттыг ГЭС-зи бүрүн күчүзү-биле ажыглалга киргеи, оон күчүзү болза 2 миллион 300 муң киловатт болуп турар. Сөөлгү хүннерге чедир-ле ол электростанция делегейде эн-не улуг станция болуп турган. 1958 чылдың төнчүзүнде Сталинград ГЭС-тиң баштайгы агрегаттары ажылдап әгелээн. А каш хонук бурунгаар оон 21-ги агрегады үлетпүрге токту берип әгелээн. Ам оон күчүзү 2 миллион 415 муң киловатт болуп турар. Ам Сталинградтың гидроэлектростанциязынга делегейде деңнежир электростанция чок болуп турар.

Бедик вольттулуг шугумнарның тудуунуң талазы-биле бистиң чуртувус бүгү күрүнелерни, оон иштинде АКШ-ты база ашкан. 1956—1959 чылдарда делегейде бир-ле дугаарында ССРЭ-ге Волга ГЭС-тен Москваже болгаш Уралче, Сталинград ГЭС-тен Москваже 400—500 муң вольттулуг электри дамчыдылгазын тудуп, ажыглалга киирген.

ГОЭЛРО планын хүлээп ап турган 1920 чылда Совет чурт электроэнергияны ажылдап үндүрер талазы-биле делегейге 18-ки черни әлеп турган. Ам бисте электроэнергияны ажылдап үндүрери АКШ-тан ангыда кандыг-даа чурттан әлээн хөй болуп турар.

Делегейде бир-ле дугаарында Совет Эвилели 1954 чылда беш муң киловатт күүчүлүг атомнуг электростанцияны туткан болгаш ажыглалга киирген. Ам күчүзүнүң талазы-биле алырга эң улуг Ново-Воронежтиң болгаш Белоярның ГЭС-териниң тудуун чорудуп турар.

Энергетиканың шапкын хөгжүлдези совет чылдарда бистиң чуртувуска ажылчыннарның, инженерлерниң болгаш техниктериң кайгамчыктыг кадрларының өскениниң ачызында болдунар аргалыг болган. Үлетпүрнүң электростанцияларга сайзырангай дерилгени берип турар турбина тудуу, котел тудуу, электротехника ышкаш адырлары тургустунган. Бир әвес бистиң баштайгы гидроэлектростанцияларывыска 8—10 киловатт күүчүлүг турбиналарны тургузуп турган болза ам Братск ГЭС-ке херектиг 225 муң киловатт күүчүлүг гидроагрегатты белеткеп турар болгаш Красноярск ГЭС-ке 500 муң киловатт гидроагрегатты төлевилээрин доозуп турар.

Бистиң үлетпүрүвүс одалга-биле ажылдаар электростанцияларга тургузар 100 болгаш 200 муң киловатт күүчүлүг турбина агрегаттарны бүдүрүп үндүрерин шиңгээдип алган, 300 муң киловатт күүчүлүг бус турбинаны белеткээн, 800 муң киловатт күүчүлүг машинаны төлевилээр талазы-биле ажылды чорудуп турар.

Кылдынган түүлдер боттарының хемчээлиниң талазы-биле аажок улуг болуп турар. Ынчалзажок чеди чыл планы энергетиктериниң мурнунга оон артык өндүр чаагай перспективаларны ажыдып берген.

Бо чеди чыл чуртту калбаа-биле электрижидер дугайында В. И. Ленинниң идеяларының боттанышкынына шиитпирлиг үе-чада болур. Электростанцияларга 58—60 миллион киловатт чаа күүчүлерни киирери төлевилеттинген, тодаргайлааргa ол болза Совет эрге-чагырганың 41 чылдарының дургузунда ажыглалга киирегинден хөй болур дээни ол-дур. 1958 чыл-биле деннээрге 1965 чылда электроэнергияны ажылдап үндүрери ийи ажыг катап хөй болур ийикпе 500—520 миллиард киловатт шакка четкен турар. 35—500 муң вольттулуг электри дамчыдылганың 200 муң ажыг километр чаа шугумнары бистиң Төрээн чуртувустуң делгемнерин таварып эткен турар.

Энергетиктиг күүчүлериниң өзүлдези одалга чүүлдерлиг районнарга одалга-биле ажылдаар улуг электростанцияларны тударының күсели-биле боттандырар ажылды чорудуп турар. Сибирьде Назарово, Томск, Беловск ГРЭС-тер, Уралда Троицк, Мурнуу-Уральск, Үстүү-Тагильск ГРЭС-тер, Мурнуу чүкте Старобешевск, Змиеск ГРЭС-тер—бөгүнгүнүн чугула тудуглары болуп турар. Ол электростанция бүрүзүнүң күчүзү бир миллион ажыг киловатт болур. Ам министерство шупту каттышкаш одалга-биле ажылдаар болгаш гидроэлектростанцияларны 90 херени тудуп турар.

Чеди чыл дургузунда гидроэлектростанцияларга 10 миллион ажыг киловатт чаа күүчүлерни ажыглалга киирер деп турар. Ылангыя 4 миллион киловатт ажыг күүчүлүг Братск ГЭС-тиң, бир миллион киловатт күүчүлүг Воткинск ГЭС-тиң тудуун доозар деп турар. Красноярск ГЭС-тиң баштайгы агрегаттары токту бээр, ол станцияның күүчүзү Волгада эң улуг Сталинград гидроэлектростанцияның күүчүзүнден ийи катап ажыг болур.

«Ленинниң көдүрүп үндүргени калбаа-биле электрижидер сорулганы чоокку 15—20 чылдарда боттандырып әгелээр аргалыг кылдыр бистиң чуртувус экономиканың, әртемниң болгаш техниканың хөгжүлдезинде ындыг бедик деннелди чедип алган» деп Н. С. Хрущев демдеглеп турган.

1960 чыл-биле деннээрге 1980 чылда электроэнергияның бүдүрүүшкүнү баштайгы саналгалар-биле алырга, сес катап көвүдээн турар ужурлуг. Хоорайларда болгаш көдээ черлерде амыдырал-чуртталга болгаш коммунал ажыл-агыйларга электроэнергия эн-не калбак ажыглаашкыны тыпкан турар.

ГОЭЛРО планының 40 чыл оюн емдеглевишаан, совет улус чедип алган чедиишкиннеринге чоргаарланып турар. Ханы мерген болгаш дидим ленинчи сорулгалар Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының удуртулгазы-биле амыдыралга боттанып турар. Коммунизмниң оруу-биле бүзүрелдиг чоруп орар күүчүлүг болгаш тиилеттирбес социалистиг күрүне—бистиң Төрээн чуртувустуң электри оттары улам-на чайыннандыр хып турар.

(СЭТА).

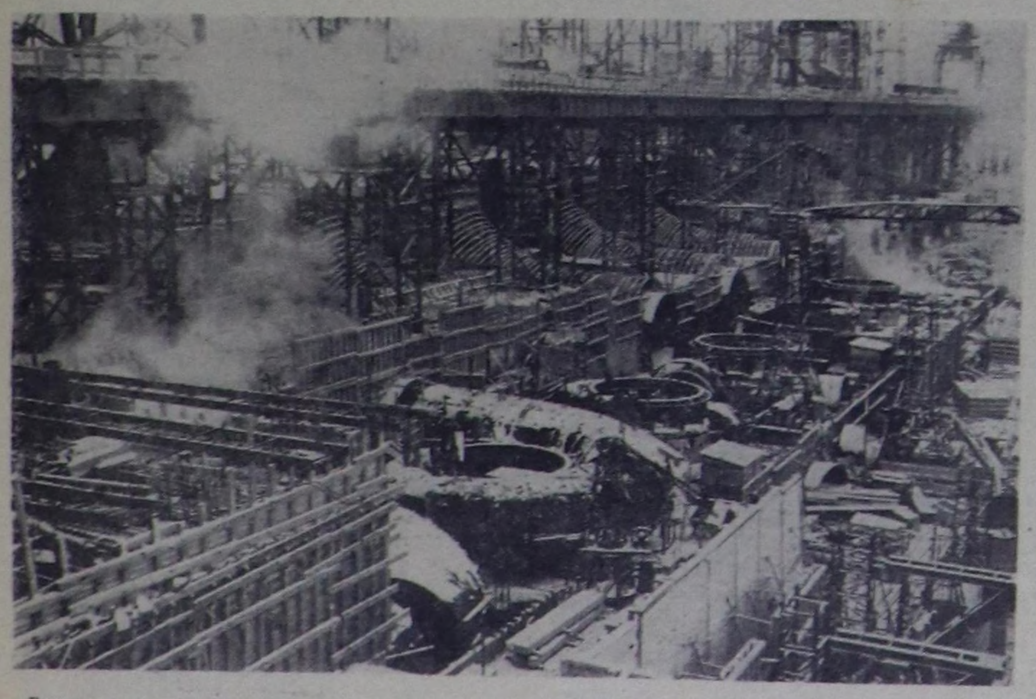

Ленинчи электрижидилгениң оттары ыраккы Сибирьде улам-на делгем черлерни хереллендир чыдып кел чоруур. Узун дуртуг, делгем-терең Ангара хем... Энергетиктер ону «электричество хеми» деп адап турарлар. Бо хемниң унун дургаар дыка хөй электри станцияларын тудуп тургузар. Баштайгы станциялар туттунгандаа. Иркутск ГЭС-зи ажылдап турар, а оон адаанда делегейде эң улуг Братск ГЭС база туттунуп турар. Оон күжү 4500 муң киловатт. Ол ГЭС-тиң машина турар залында бирээзи-ле 225 муң киловатт 20 гидроагрегаттар тургустунар. Оон бирээзи-ле барык 4 Волхов тудуу ышкаш болур. Совет электрижидилгениң калбарыышкыны ол хире улуг-дур.

Чурукта: Братск ГЭС-тиң тудуушкунунда.

Фото **Н. Перктин.** СЭТА-ның фотохрониказы.

ТУДУГ АЖЫЛДАРЫНЫҢ ЭЛЕКТРИЖИДИЛГЕЗИ

«Коммунтудуг» септелге-тудуг эргелели Кызылда электри энергиязын эң хөй хемчээлдиг ажыглап турар организацияларның бирээзи. Оон үүгле дузалаар ажыл-агыйларында безин 70 ажыг электрилиг шимчедикчилер ажылдап турар, а оларның ниити иүчүзү 600 киловаттка дең. Ол ышкаш хоорайда тудуг объектилеринде электри күжү-биле ажылдаар механизмнерниң, машиналарның, шимчедикчилериниң саны ай, квартал санында улам көвүдеп турар. Үүгле 1960 чылдың он айларында әргелелде электрилиг шимчедикчилерниң күчүзү әрткен чылдаазындан 2 катап өскен.

Тулугларда бетон, чугай әзилдирер машиналардан әгелээш 10—20 тонна деңзилиг аар кылыгларны тураган-на черлеринге апарып салып турар көдүртүр краннарга чедир бүгү механизмнерни, машиналарны үүгле электри энергиязы шимчедип, ажылдадып турар болгай.

Чоокта чаа-ла хаарыылдар, балдылар, хол өрүмнери, хирээлер тудугжуларның кол хереклеринде турду, ам оларның шуптузун электри күжү-биле ажылдаар механизмнер, станоктар солаан.

Эргелелдиң чазаныр цегинге бедик бүдүрүкчүлүг чаа станоктарны тургускан. Ында дилген ыяш кылыгларны чондурар, хоюглаар, ховулдаар станоктарны шупту чаңгыс угда ажылдаар кылдыр шууштур тургусканы электри энергиязының дыка хөй хемчээлдиг камналгазын чедип алырын хандырган болгаш бүдүрүп үндүрген кылыгларның бот-үнезин чиигеткен. Ол станоктарда ажылдап турар эштер И. Иванова, М. Рав болгаш өскелер-даа боттарының рационализаторжу саналдарын киирип, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедиринiң чаа-чаа аргаларын тып турарлар.

Электри энергиязын камныг, чөп ажыглаары бүдүрүлгеге кончуг улуг ужур-дузалыг. Ынчангаш әргелелде электри энергиязын камнаар, чидириг чокка ажыглаар талазы-биле демисел күштелген.

«Коммунтудуг» әргелелинде эш Ф. Сивков удурткан электриктер бригадазы Кызылдың болгаш районнар төптериниң электри четкилерин чаартыр талазы-биле бо чылын эвээш эвес ажылдарны чоруткан. Олар Кызылдан-Кызыл-Хавак шахтага чедир бедик вольттулуг электри шугумун чедиишкиннiг чорудуп дооскаш, Шагаан-Арыг, Туран хоорайларны электри хандырылгазын чаартып әде тургусканнар.

ГОЭЛРО планының 40 чыл болганын ол бригаданың кежигүннери чаа күш-ажылчы чедиишкиннер-биле уткааннар. Олар бо айда Чадаананың чаа электростанциязының тудуун доозуп ажыглалга кииргеш, ниитизи-биле 500 километр ажыг узун дуртуг электри шугумун чаартканнар.

1961 чылда «Коммунтудуг» әргелелге электрилиг шимчедикчилериниң күчүзүн 3 катап улгаттырар болгаш районнар төптериниң электри четкизиниң чаартылгазын бүрүн доозары планда көрдүнген.

В. МИРОШНИКОВ.
тудуг мастери.

Ильичиниң лампазы бүгү бажыңнарда

БАЛГАЗЫН. **(Телефон-биле).** Танды районнуң «Революцияның чалбыыжы» колхозтуң даргазы эш Гудковтун чугаалааны болза:

— Чеди чылдың ийиги чылында ГОЭЛРО-нуң 40 чыл болуп турарын бүгү чурт демдеглеп турар. Бо хүннерде бистиң колхозчуларывыстың бажыңнарында сайгылганнар чайнап турар, электри шугуму кииртинмээн чаңгыс-даа бажың чок.

Колхозта 3 электри станциязы ажылдап турар. Оон энергиязы механиктиг болгаш чазаныр мастерскаяларны, Морачевка болгаш төп сүт-бараан фермаларын, пилораманы ажылдадып турар. Бисте хол-биле инек саап турар саанчы чок дээрзин демдеглээри артык эвес.

Чаа чылдан әгелеп улуг күштүг пилораманы ажылдадыр бис. Ол ышкаш 2 хову бригадаларын бүрүну-биле электрижидерин көрүп турар бис.

Колхозта электрижидилге

КЫЗЫЛ-ЧЫРААА. **(Телефон-биле).** Чөөн-Хемчик районнуң Ленин аттыг колхозунга Ильичиниң лампазы кыпкандан бээр әлээн каш чылдар әрткен. Амгы үеде колхоз суурунда 160 ажыг чурталга бажыңнарында сайгылгаанны киирген.

Колхозта электри күжү-биле ыяш дилдирер чер, дээрбе, радио белдири ажылдап турар. Чоокта чаа Кызыл-Чыраада № 1 сүт-бараан фермазында чурталга бажыңнарын, мал кажааларын бүрүну-биле электрижиткен.

Электрижидилге—чаагай амыдырал. Тайбыңның чөленгиижи ынак Москваның үүнүн дыңнаар дээнде, азы ыраккы черлерже чоруур дээнде электри күжүн ыявыла ажыглаар бис. Ынчангаш электрижидилге кайы хире дүрген боттанып турар болдур, коммунизмче ол хире дүрген чоруп турар бис. Төөгүлүг чеди чыл планыныц үшкү чылында Ленин аттыг колхозка Ильичиниң чырыткызы чок чаңгыс-даа бажың турбас.

Бус-турбина станциязының котелдар цегинин штурбалышыгы Н. Г. Баранов бозунуң кызымаккай, ак-сеткилдиг күш-ажылы-биле станцияның бүгү коллективинин бедик хүндүткелин чаалап алган.

Оон ажылдаар әәлчээнде ажылга ара-соксаашкыныар, үрелиишкиннер кажан-даа бооп көрбээн. Октябрьның 43 чыл оюн таварыштыр Н. Г. Барановту СЭКП хоорком-унуң болгаш хооркүүскомнуң хүндүлүг бижии-биле шаннаан.

Чурукта: Н. Г. Баранов бустуң базыышкынын хынап тур.

Фото **В. Уколовтуу.**

Бистиң чедиишкиннеривис

Кызылдың бус-турбина станциязы хоорайга электри энергиязын берип әгелээнден бээр ам ийи чыл болду. Бо эрткен үениң дургузунда оон ажыл-чорудулгаларынга эвээш эвес өскерлиишкиннер болгулаан. «Кажан станцияның тудуу доозулганда, ону күрүне комиссиязы хүлээп апканда, котелдарны одапкан, электрилиг машиналар ажылдап әгелээн, хоорайның электри четкизинче токту дамчыдыпкан ол-ла» кылдыр чиик бодаар чамдык кижилер турары магат чок.

Чогум херек кырында ындыг белен чүве кайын турзун аан. Бис ажыл херээвисти бир-ле дугаарында бергелерден әгелээн бис. Чаа бүдүрүлгениң төлевилел ёзугаар күчүзүн шиңгээдип алыры, оон ажыл чорудулгаларын таарыштыр организастап тургузары, чаа коллективтиң кежигүннерин шын шилип алыры, оларны кижизидери станцияның администрациязычыл, ында партия, комсомол организацияларының мурнунга салдынган кол сорулга турган.

Станцияның аныяк коллективи әрткен ийи чылларның дургузунда бергелерни ажып әрткеш, күш-ажылчы улуг чедиишкиннерни чедип алган.

Хоорайның эрги станциязынга деңнээрге бус-турбина станциязы амдыызында оон 3 катап хөй энергияны берип турар, а кажан оон долу күчүзүн шиңгээдип алганывыс сөөлүнде 19500 киловатт энергияны доктаамал берип, азы эрги станциядан 12 катап хөй энергияны бүдүрер бис.

Баштайгы үеде бистиң ажылчыннарывыстың аразында арагалаар, күш-ажылдың сагылга-чурумун үрээр ийи-чаңгыс кижилер, чалгаалар болгаш харын-даа баптистер безин бар турган. Бис оларга удур демиселди күштелдирип, политмассалыг болгаш кижизидилге ажылдарын калбаа-биле чорутканывыстың түннелинде, ам ёзулуг быжыг эп-найыралдыг, ажылчын коллектив тургустунган. Станцияның барык бүгү цехтери коммунистиг күш-ажылдың цехтери деп ат дээш демисежип турар, а эш Е. Павлюк удурткан химиктиг цехже ол бедик атты Улуг Октябрьның 43 чыл оюн таварыштыр тывыскан. Комсомолчу эш А. Капустин удурткан турбиналар цегинге коммунистиг күш-ажылдың цеги деп атты тыпсырынга белеткенип турар бис. Бисте мурнакчыларның хүрээлеңи өскем. Коллективте калбарган социалистиг чарыштың тиилекчилери—коммунистиг күш-ажылдың шалыпчылары М. Ефименко, П. Рябов, бүдүрүлге мурнакчылары Н. Попов, Г. Рыжов, Ю. Верник, Н. Баранов, В. Арямов оларга бүгү коллектив чоргаарланып турар.

Төөгүлүг чеди чылдың ийиги чылының онаалдаларын декабрь 4-те бүгү көргүзүглер талазы-биле ажыр күүсеткенивисти рапорттаан бис. ГОЭЛРО-нуң 40 чыл болганын станцияның коллективи күш-ажылчы чаа-чаа чедиишкиннерлиг ужуражып турар. Келир 1961 чылда оон-даа улуг чедиишкиннерни чедип алырынга бистиң аныяк коллектививис сорук-күштүг болгаш бүзүрелдиг.

И. ФЕТИСОВ,
станцияда партия организациязының секретары.

Культура-чырыдыышкын ажылдакчыларының чөвүлел хуралы

Областың көдээ чонунуң культурлуг хандырылгазының байдылының болгаш ону улам экижидер талазы-биле айтырыгны Барыын талакы районнарның культура-чырыдыышкын албан черлериниң ажылдакчыларының Чаа-аанага бо айның 16-да болган чөвүлел хуралынга чугаалашкан. Ук хуралга барыын талакы районнарның партия райкомнарының секретарлары, райкүүском дargалары болгаш культура-чырыдыышкын албан черлериниң ажылдакчылары шупту 300 хире кижи киришкен.

Хуралга тургускан айтырыгның талазы-биле илеткелди областың культура эргелелиниң начальниги эш М. К. Шыырап кылган.

Бо чылдың октябрьның 25—26 хүнериндe болуп эрткен РСФСР-ниң Дээди Совединиң III сессиязынга «РСФСР-ниң көдээ чонунуң культурлуг хандырылгазының байдалының болгаш ону улам экижидер талазы-биле хемчеглер дугайында» хүлээп алган шиитпир болза чонунуң культурлуг амыдыралын бедидеринге партияның база чазактың улуг сагыш салыышкынының чайыннанчак херечизи болур болгаш ол документ болза чонунуң ортузунга культура чырыдыышкын ажылдарын экижидер талазы-биле партия, совет, профэвилелдер болгаш комсомол организацияларының база интеллигенцияның ажыл-чорудулгазының калбак программазы болур деп илеткелчи чугаалаан.

Коммунистиг партияның болгаш совет чазактың тыва улустуң дугайында ада сагыш-салыышкынының ачызы-биле область кыска хуусаанның иштинде культура-чырыдыышкын албан черлериниң сырый четкизи-биле бүргеттинген. Ам үеде область 155 культура бажыннары болгаш клубтар, 1 миллион ажыг ном фондулуг 144 библиотекалар, 154 турум болгаш кижер кинолар база 25866 радиоприемниктер, радиоточкалар ажылдап турар.

Областың колхозтарының организас, ажыл-агый талазы-биле улам быжыгып, алыр орулгазының көвүдээни-биле чамдык мурнакчы колхозтар боттарының күсели-биле колхозчуларның культура-амыдыралынга эвээш эвес акша-хөрөнгини чарыгдап турар апарган. Сөөлгү үеде колхозтар боттарының күсели-биле 18 клубту туткан, 1961 чылда 11 клубту ажыглалга киирер. Дыка хөй колхозтар культура албан черлеринге дериг херектелдерни, инструментилерни боттары садып ап, септелгезин кылып, одаар үүлүн белеткеп ап турар апарган. Чижээ, Чөөн-Хемчик районнуң Сталин аттыг колхозта (даргазы эш Ревнюк, партия организациязының секретары эш Попуу, клуб эргелекчизи эш Дамдын) бодунуң хөрөнгизи-биле эрткен чылын чаа клубту туткаш, бо чылын ону штукатурлааш, будаан. Клубтуң дерилгезинге, концерт хеви садарынга 25 мың рубльди чарыгдаан болгаш одаар үүлүн бүрүн белеткеп алган. Ол колхозтуң баштаар чери ында культура чырыдыышкын албан черлериниң ажылдакчыларының амыдыралынга доктаамал кичээнгейни салып турар. Клуб эргелекчизинге ол колхоз ай санында 30 күш-хүнүң шалыңынга немей төлеп берип турар. Колхозтуң күсели-биле клубтуң уран үүл удуртукчузун тургузуп турар болгаш клубтуң техниктиг ажылдакчыларынга ай санында 30—30 күш-хүннерин төлеп берип турар.

Ол клубтуң бот-тывынгыр уран үүл бөлүмү бо чылын районнуң-даа, областың-даа уран үүл көрүлдезинге 1 чергениң дипломун чаалап алган. Колхоз даргазы эш Ревнюк биле партия организациязының секретары эш Попуу СЭКП обкомунуң болгаш облкүүскомнуң Хүндүлел бижии-биле шаңнатканнар.

Ол ышкаш, Тес-Хем районнуң Берт-Дагда, Тожу районнуң «Совет Тыва», «Май 1» колхозтарында болгаш өске эки ажылдыг көдээ клубтарны илеткелчи демдеглээн. Ооң-биле чергелештир, культура-чырыдыышкын черлериниң ажылында бар четпестерни ол чугаалаан. Ылаңгыя Барыын-Хемчик, Бай-Тайга, Сүт-Хөл болгаш Чаа-Хөл районнарның чамдык культура албан черлери кышка удур белеткел ажылдарын багай организастаанындан одаар үүлдери үстүп, клубтарга культура-массалыг ажылдар чорбайн, кино көргүзүтлери үстүп, харын хаг-дынарынга чедип турар. Сүт-Хөл районнуң чамдык установкалары кино чурук лентилерин камнавас, ону көргүзериниң шынары куду деннелде, районда көдээ ажыл-агыйның, үлетпүрнүң мурнакчы дуржулгаларын пропагандалаар кино чуруктарны ховар үндүрүп турар. Ылаңгыя Бай-Тайга район 720 ындыг сеансының орнунга чүгле 12-ни көргүскен.

СЭКП ТК-ның «Чурттуң иштинге библиотека ажылының байдалының болгаш ону улам экижидер дугайында» доктаалын боттандырбышаан, ном фондуларын эргижирээн номнардан арыглаар, ооң материал-техниктиг баазазын быжыглавышаан, номчукчуларны эң калбаа-биле хаара тудуп көвүдедир талазы-биле кылдынган ажылдарны илеткелчи чугаалаан, ном фондузунга номчукчулар боттары хостуг чедип турар депшилгелиг арга область калбарып турарын демдеглээн. Ак-Туругда библиотека эргелекчизи эш Жукова, Бай-Хаакта эш Верзилина болгаш өске-даа олар чижектиг бодунуң ажылынга ынак, мергежилдиг библиотека ажылдакчыларының саны область хөй.

Ындыг болза-даа көдээ культура-чырыдыышкынның бүгү албан черлерин партийжи массалыг, кижизидилгелиг ажылдарның ёзулуг даяныр одаа болдуруп, оларны ажыл-агыйның мурнакчыларының депшилгелиг арга-ларын тарадырының төвү кылыр талазы-биле чамдык партия, комсомол райкомнарының, райкүүскомнарның талазындан ам-даа кошкак удуртуп турар. Чижээ, Барыын-Хемчик райкомунуң секретары эш Алдын-оол Аскы-Барыкта эң сула ажылдыг хөдээ клубту эрги чылдың чижээ-биле эки ажылдыг деп СЭКП обкомунуң Пленумунга шын эвес медеглелди чоокта кылган.

Культура-чырыдыышкын албан черлериниң баазаларын быжыглаары, ооң ажылдакчыларының политиктиг медерелин, мергежилин көдүрери, оларны ажылынга быжыглаар чорук культура албан черлерин ажылчы чонну Коммунистиг ёзуга кижизидеринге партия организацияларның даяныр ёзулуг таармычалыг баазаларын тургузар. Ол дээрге чеди чылда көдээ ажыл-агыйның мурнунга салдынган улуг сорулганы хуусаа бетинде күүседир дээш бистиң демиселнэиске улуг күштү бээр. Ынчангаш областың культура чырыдыышкын албан черлериниң ажылында бар үстүнде айыттынган-даа, өске-даа четпестерни дарый чок кылыры, оларның ажылын үндезини-биле экижидери партия, совет, профэвилелдер, комсомол организацияларының болгаш бүгү чонунуң ниити хөрээ бооп турар деп эш Шыырап илеткелинге чугаалаан.

Илеткел соонда, хуралга тургустунган айтырыгга хамаарыштыр чидиг шүгүмчүлелдиг-даа, дуржулга солужулганың-даа санал-оналдары эгелээн.

Санал бээри-биле сөс алган эш **Немков** («Искра» колхозта киномеханик) бодунуң чугаазынга алган хүлээлгезин эрткен он бир айларның иштинде 160 хуу күүсеткенин чугаалааш, чоннуң материалдыг болгаш культурлуг амыдыралының деннелиннің өзүп турары-биле холбаштыр кино көргүкчүлериниң саны чыл бүрүде өзүп турар. 1959 чылда кино көргүкчүлериниң саны ол колхозта хүнде ортумаа-биле 14 кижи турган болза бо чылын ол 18 чедип турар. Киноның кол утказын тайылбырлап, көргүкчүлериниң сонуургалын бедидеринге колхозта партия организациязы, агитаторлар улуг тайылбыр болгаш организакчы ажылды кылганын ол чуаалаан. эш **Жукова** (Чаа-Хөл районнуң Ак-Туругда библиотека эргелекчизи) бодунуң саналынга библиотекага, номчукчуларның санын көвүдедиринге номну пропагандалаар ажылга активти тургусканының ролюн, партия, комсомол организациязының боттуг удуртулга, дузаламчызының дугайын чугаалааш, ол библиотеканың активи өрегелерге чедип номчулга кылып, номчукчулар конференциязын, делгелгени доктаамал организастап турганындан колхозчуларның номчулгага сонуургалы бедээн, ам ол библиотекада номчукчулар 612 чедип турарын чугаалаан. Ооң-биле кады ында көдээ Совет библиотека ажылынга кошкак сагыш салып турарын шүгүмчүлээн. Эш **Нурсат** (СЭКП Барыын-Хемчик райкомунуң секретары) СЭКП ТК-ның доктаалын болгаш РСФСР-ниң Дээди Совединиң үшкү сессиязының шиитпирин күүсетпишаан, районнуң культура албан черлериниң ажылында чамдык үүлдер сөөлгү үеде кылдынган-даа болза ам-даа четпестер хөй деп чугаалаан. Ылаңгыя культура албан черлериниң четкизин калбартырын колхозтарның күсели-биле чорудар талазы-биле ажылды калбартырының чугулазын ол демдеглээн болгаш шүгүмчүлелге демдеглеттинген четпестерни, ылаңгыя культура албан черлерин одалга үүлү-биле хандырар дугайында боттуг хемчеглерни дораан алырын саналынга ол хүлээнген. Эш **Очур-оол** (СЭКП Бай-Тайга райкомунуң ажылдакчызы) культура чырыдыышкын албан черлериниң ажылының бедик деннелдиг болурундан хамаарыштыр партийжи кижизидилге ажылы база ол хире деннелге турар. Оларның деннелинден колхозтуң мурнунга салдынган ажыл-агыйжы сорулгаларның чедиишкинниг күүселдези улуг хамааржыр турар. Ол ышкаш, кижизидилге ажылы дашаан тудум чалгаалар, арагачылар, чиижеңнерниң чаштынар чери улам-на эвээжел турар деп ол чугаалааш, культура-чырыдыышкын албан черлериниң материалдыг баазазын быжыглаары, оларның ажылын экижидери колхоз баштаар чер бүрүзүнүң хүн бүрүнүң кичээнгейинге турар ужурлуг деп ол чугаалаан. Эш **Самдан** (Чөөн-Хемчик районда «Октябрь 30 чылы» колхозтуң даргазы) бодунуң саналынга малчыннар ортузунга культура массалыг, кижизидилгелиг ажылды улам дынзыдарының онза улуг ужур-дузалыын демдеглээш, ук колхоз 1961 чылда малчыннарның кол тептеринге эки дериттинген культура баазаларын, чунар бажыннарны тургузар деп турарын чугаалаан.

Эш **Анай-оол** (СЭКП-ниң Өвүр райкомунуң секретары) культура чырыдыышкын албан черлери ажылчы чонну коммунистиг ёзуга кижизиде-ринге улуг рольду ойнаары-биле кады районнуң, колхозтарның мурнунга салдынган ажыл-агыйжы сорулгаларны күүседиринге ажылчы чоннуң ортузунга тайылбырлыг улуг ажылды кылып турарын ол саналынга демдеглээн. Ооң-биле кады, чоннуң ортузунга тайылбыр массалыг ажылдың практиктиг ажыл-агый сорулгаларындан хоорулчак чоруу, ооң өйөде кампания хевирлиг эртип турары чижектиг четпестерни ам-даа долузу-биле чок кылып алдынмааны улуг четпес. Ол ышкаш, ыраккы малчынларга лекция, беседа болгаш өскедаа ажылдар ам-даа чедингир эвес болуп турар. Бо четпестерни чок кылыр дээш боттуг хемчеглерни алыры ам сонгаарлаттынмас, хүннүң айтырыы бооп пэртия, совет, профэвилел болгаш комсомол органнарының мурнунга туруп келгенин ол демдеглээн. Эш **Шалдыг** (Сүт-Хөл районда «Алдан-Маадыр» колхозтуң даргазы) культура чырыдыышкын албан черлериниң медицина, көдээ ажыл-агый болгаш атеистиг темаларга лекциялар эвээш бооп турар. Ол ышкаш, кино чурук-биле көдээ клубтарны багай хандырыр улуг тайылбыр болгаш организакчы ажылды кылганын ол чуаалаан. эш **Жукова** (Чаа-Хөл районнуң Ак-Туругда библиотека эргелекчизи) бодунуң саналынга библиотекага, номчукчуларның санын көвүдедиринге номну пропагандалаар ажылга активти тургусканының ролюн, партия, комсомол организациязының боттуг удуртулга, дузаламчызының дугайын чугаалааш, ол библиотеканың активи өрегелерге чедип номчулга кылып, номчукчулар конференциязын, делгелгени доктаамал организастап турганындан колхозчуларның номчулгага сонуургалы бедээн, ам ол библиотекада номчукчулар 612 чедип турарын чугаалаан. Ооң-биле кады ында көдээ Совет библиотека ажылынга кошкак сагыш салып турарын шүгүмчүлээн. Эш **Нурсат** (СЭКП Барыын-Хемчик райкомунуң секретары) СЭКП ТК-ның доктаалын болгаш РСФСР-ниң Дээди Совединиң үшкү сессиязының шиитпирин күүсетпишаан, районнуң культура албан черлериниң ажылында чамдык үүлдер сөөлгү үеде кылдынган-даа болза ам-даа четпестер хөй деп чугаалаан. Ылаңгыя культура албан черлериниң четкизин калбартырын колхозтарның күсели-биле чорудар талазы-биле ажылды калбартырының чугулазын ол демдеглээн болгаш шүгүмчүлелге демдеглеттинген четпестерни, ылаңгыя культура албан черлерин одалга үүлү-биле хандырар дугайында боттуг хемчеглерни дораан алырын саналынга ол хүлээнген. Эш **Очур-оол** (СЭКП Бай-Тайга райкомунуң ажылдакчызы) культура чырыдыышкын албан черлериниң ажылының бедик деннелдиг болурундан хамаарыштыр партийжи кижизидилге ажылы база ол хире деннелге турар. Оларның деннелинден колхозтуң мурнунга салдынган ажыл-агыйжы сорулгаларның чедиишкинниг күүселдези улуг хамааржыр турар. Ол ышкаш, кижизидилге ажылы дашаан тудум чалгаалар, арагачылар, чиижеңнерниң чаштынар чери улам-на эвээжел турар деп ол чугаалааш, культура-чырыдыышкын албан черлериниң материалдыг баазазын быжыглаары, оларның ажылын экижидери колхоз баштаар чер бүрүзүнүң хүн бүрүнүң кичээнгейинге турар ужурлуг деп ол чугаалаан. Эш **Самдан** (Чөөн-Хемчик районда «Октябрь 30 чылы» колхозтуң даргазы) бодунуң саналынга малчыннар ортузунга культура массалыг, кижизидилгелиг ажылды улам дынзыдарының онза улуг ужур-дузалыын демдеглээш, ук колхоз 1961 чылда малчыннарның кол тептеринге эки дериттинген культура баазаларын, чунар бажыннарны тургузар деп турарын чугаалаан.

Эш **Анай-оол** (СЭКП-ниң Өвүр райкомунуң секретары) культура чырыдыышкын албан черлери ажылчы чонну коммунистиг ёзуга кижизиде-ринге улуг рольду ойнаары-биле кады районнуң, колхозтарның мурнунга салдынган ажыл-агыйжы сорулгаларны күүседиринге ажылчы чоннуң ортузунга тайылбырлыг улуг ажылды кылып турарын ол саналынга демдеглээн. Ооң-биле кады, чоннуң ортузунга тайылбыр массалыг ажылдың практиктиг ажыл-агый сорулгаларындан хоорулчак чоруу, ооң өйөде кампания хевирлиг эртип турары чижектиг четпестерни ам-даа долузу-биле чок кылып алдынмааны улуг четпес. Ол ышкаш, ыраккы малчынларга лекция, беседа болгаш өскедаа ажылдар ам-даа чедингир эвес болуп турар. Бо четпестерни чок кылыр дээш боттуг хемчеглерни алыры ам сонгаарлаттынмас, хүннүң айтырыы бооп пэртия, совет, профэвилел болгаш комсомол органнарының мурнунга туруп келгенин ол демдеглээн. Эш **Шалдыг** (Сүт-Хөл районда «Алдан-Маадыр» колхозтуң даргазы) культура чырыдыышкын албан черлериниң медицина, көдээ ажыл-агый болгаш атеистиг темаларга лекциялар эвээш бооп турар. Ол ышкаш, кино чурук-биле көдээ клубтарны багай хандырыр улуг тайылбыр болгаш организакчы ажылды кылганын ол чуаалаан.

йоннарга, колхозтарга шоолуг барбас, ыда байдалды билбес, хоорайда олуруп турар деп шүгүмчүлээн. Эш **Прокуратов** (Чадаанада школа башкызы) бодунуң чугаазынга Чадаанада улус театрының ажылынга областың культура эргелелиниң талазындан кошкак сагыш салып турарын шүгүмчүлээн. База областың культура эргелелиниң талазындан ылаңгыя улус чогаадылга бажыңының ажылдакчылары көдээ үимес, клубтарда, бөлүмнерге боттуг дуза көргүспейн турар. Шиилерниң, ырларның, танцылларның репертуарлары эрги хевээр артпышаан, чаа чүвелер чок бооп турар. Культура бажыңнарында, клубтарда дериг-херектелдер, ылаңгыя музыка инструментилери чедишпейн турар чорукту чок кылыр талазы-биле боттуг хемчег алырын саналдаан.

Ук хуралга чүве чугаалаан эштер облкүүскомнуң даргазының оралакчызы эш **Х. А. Анчима**, СЭКП обкомунуң секретары эш **М. К. Мендуме** болгаш эш **Токарев** (облпрофчөвүлел), эш **Дилгижек** (СЭКП Чөөн-Хемчик райкомунуң секретары), (эш **Эртине-Очур** (Барыын-Хемчик), эш **Аракчаева** (Өвүр), эш **Попуу** (Чөөн-Хемчик), эш **Торун-оол** (ВЛКСМ обкомунуң секретары), эш **Чамбал-оол** (Чаа-Хөл) болгаш өске-даа эштер саналонаглын бергеннер.

Ооң дараазында чөвүлел хуралдан областың бүгү культура-чырыдыышкын албан черлериниң ажылдакчыларынга кыйгырыг хүлээп алган.

Чөвүлел хурал тараан соонда, хуралдың киржикчилеринге концерт болгаш «Ак-көк хемниң кижилери» деп кинону көргүскен.

СПОРТ АЖЫЛЫН ЭКИЖИДЕР

Кижилерниң кадык-шыырак, угаанмедерел талазы-биле сайзырааңгай болурунга күш-культура болгаш спорттуң ужур-дузазын кым билбес боор.

Бо чугула ажылды Сүт-Хөл районнуң спорт эвилели (даргазы М. С. Данчык) дыка четпес чорудуп турар. Колхозтарда болгаш район төвүнде дерип тургускан чаңгыс-даа спортчу шөл чок. Спортчу маргылдаалар болбайн турар.

Ылаңгыя кажан кышкы спортчу сезон эгелей бергенде хаак, коньки маргылдаалары-даа, анаа белеткелдер-даа болбайн турар. Райкүүском болгаш ВЛКСМ райкому районнуң спорт эвилелиниң ажылынга боттуг дуза чедирбейн турар.

Сүт-Хөлде күш-культура болгаш спорт ажылын экижидериниң хемчеглерин алырын чон негеп турар.

О. ДОРЖУ.

Чагаа парлаттынмаза-даа

Хемчег алдынган

Барыын-Хемчик районнуң ыяш ажыл-агый черинің Бай-Тайга районда төлөөзи Ю. Шульгинниң багай ажылдап, ыяш байлакты камгалаар талазы-биле чон ортузунга тайылбыр ажылы чорутпайн турарының дугайында эш С. Хертектиң чагаазы редакцияга келген.

Редакцияның чоруткан материалынга Барыын-Хемчик районнуң ыяш ажыл-агый черинің директору Лаврентьевтиң харыылааны болзы, Шульгинниң ажылынга улуг четпестер турган, ыяш байлакты камгалаар талазы-биле сөөлгү үеде чон ортузунга тайылбыр ажылын чорудуп турар. Эң ылаңгыя оранның байлаң камгалаар дугайында хоойлуну чон ортузунда калбаа-биле таныштырып турар.

„Аныяк гвардияның" маадыры

«Аныяк гвардия» деп чажыт комсомол организациязының ажыл-чорудулгазынга идепкейлиг киржип турган болгаш немец-фашистиг эжеленкчилерге удур демиселге көргүскен маадырлыг болгаш эрес-соруктуг чоруу дээш Виктор Иосифович Третьяневичини ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң декабрь 13-теги Чарлыы-биле Ада-чурттуң дайынының 1-ги чергениң ордени-биле шаңнаан.

Виктор Третьяневич болза Краснодонга чажыт комсомол организациязының организакчыларының болгаш удуртукчуларының бирээзи турган. Эштери ону организацияның комиссарынга соңгуп алганнар. Виктор чажыт турганнарның бүгү ажыл-чорудулгазынга идепкейлиг киржип, дыка хөй демиселдерни боду шуут удуртуп турган.

Немец солдаттарга белектерни оорлаан деп сезиглеткеш, Викторну Иван Земнухов, Евгений Мошков-биле кады үжээлдирзин 1943 чылдың январь 1-де полиция тудуп бажыңнаан. Ол үеде организацияның киржикчилериниң бирээзи турган Геннадий Гочепцов аныяк гвардейжилерни сеглеп берипкен. Чажыт ажылдап турганнарның хөй нуруузун тудуп бажыңнаан болгаш ооң соонда шаажылап өлүрген.

Совет Армия Краснодонну хостап алган сөөлүнде туттуруп херугдаттырган хоорай полициязының истекчизи Кулешов дээрзи Виктор Третьякевичини нүүлдеп каан турган.

Виктор Третьякевич бодунуң үр эвес болган амыдыралының төнчүзүнге чедир бистиң социалистиг Тер-зин чуртувуска изиибиле бердинген ёзулуг совет патриотчу чораан дээрзин илередип алыр арганы «Аныяк гвардия» дугайында чаа материалдар берген.

(СЭТА).

Ону болдурбас дизе, чүнү кылза экил?

Совет медицина эртеми амгы үеде янзы-бүрү бачым аарыгларны кезип эмнээр, хөй-хөй кижилериниң амытынын камгалап алыр арганы берип турар. Шаанда кижилер «оглум, уруум азы ачам, авам хенертен иштим дээш ыш-биле барган, хан кускаш өлген, бажым дээш шыдашпайн барган» деп хажыыдап сактып, хомудап чораннар. Амгы үеде ындыглардан кижилерни бүзүрелдиг камгалап ап турар. Чижээ, чоокта чаа область эмнелгезинге райондан телеграмма келген. Ында мынча дээн: «Аарыг Хертектиң шейиндүзү ораашкан, байдалы берге. Кезер эмчи азы Кызылче чорударынга самолёт дүрген негеттинин турар».

Ол кижиниң амы-тынын камгалаарынга чүгле 5—6 шак негеттинер. Ол үени эрттирер болза ол амы-тынын оскунары эмчилерге билдингир. Ынчангаш ол кижини бир шак хире болганда самолёт-биле область эмнелгезинге эккелген. Дуржулгалыг эмчилер А. И. Канунниковтуң болгаш Л. М. Козлованың дүрген кезип эмнээнинің түннелинде ооң амы-тыны камгалаттынган. Мындыг чижектерни хөйү-биле айтып болур. Бачым аарыгларга: шөйүндү ораашкыны, улуг хырыннын, баарның болгаш өттүң, херээженнерниң, кулактың чамдык аарыглары дээш өскелер-даа хамааржыр. Кандыг-даа кезип эмнээшкинни аарыг кижиниң азы ооң төрелдериниң чөпшээрели чокка кылбас деп ниити корум-чурум бар. Бир эвес аарыг кижи азы ооң төрелдери чөпшээревес болза, кезип эмнээшкинден ойталап турарының дугайында олар холунуң үжүүн эмчилерге бээр. Ындыг үүлдер дыка эвээжээн. Ол болза совет кижилериниң угаан медерелиниң, билииниң, культуразының бедээнин, медицина эртеминиң чедиишкиннериңге бүзүрел ин улам-на улгатканын айтып турар.

Таңды районда «Межегей» совхозтуң бызаа ажаакчызы Степанида Георгиевна Черниговцева бо кылыр бызааларының дүн-хүнде немелде деңзизин 800 грамм чедирген. Ол СЭКП ТК-ның январь Пленумунга чедиишкиниг ужуражыр дээш улам куженнишкинлиг ажылдап турар.

Чуруктa: С. Г. Черниговцеваның бызааларынга чедип келгени.

Фото С. Тамбаныы.

Чамдык хоочургай аарыглар, чижээ, уругнуң кулаа шаашкактаар, кулаандан ирин төктүр, кулактың хоочурап аарыыры бачым аарыгларже база шилчий берип болур. Бо аарыгның үезинде уруглар ындыг кончуг аакталбас болза-даа, чамдык таварылгаларда аарыг берге хевирлерже шилчип болур. Кулактың иштики кезектери баш мээзи-биле харыылашкак чүве болганда, аарыгның баш мээзинче дамчып аарыыры эң-не берге болур. Ынчаар аараан уругнуң бажы аарыыр, эьди изиир, чоктаныр, чындыраар, а харын-даа кончуг дүргени-биле мээнің кезектеринче аарыг дамчып янзы-бүрү уржуктарга чедирип болурундан аңгы, бир эвес уруг диригдаа артса мунчургай, угааны солуу, бүгү амыдыралының иштинде тускай хайгаарал, азырал херек кижи болу бээр. Бир эвес уругнуң кулаа аарып, ирин төктүп, өй-өйде эьди изип турар болза, ыяавыла эмчиге көргүзер болгаш ооң сүмелээнин ёзугаар эмнедир херек.

Ынчалзажок чамдык кижилер эмчиниң сүмезин тоомчага бодавас, уругларның кадыынга дузалыг сүме кылырга, «ындыг-мындыг» дээр, ойталаар чоруктарның бары хараадаанчыг.

Маңаа мындыг чижекти көрээлинер. Область эмнелгезинге кулактың хоочургай аарыының уржуундан баш мээзиниң аарыы, ыжыы тыптып эгелээн ийи харлыг М. М. деп уруг октябрь айның 12-де келген. Уругнуң байдалы хүн келген тудум-на улам баксырап орган: ол чындыргай, өй-өйде хол-буттары тырттар, кузар, эьди изиир турган. Ол чүл дээрге, баш мээзиниң баксырап бар чыдары-дыр деп эмчилер билгеш, а бир эвес кезип эмневес болза, ону оскунуп болурун бодап көргеш, иезинге бо дугайын сүмелээн. Ынчалза-даа авазы оортан шуут ойталаан болгаш «бир эвес уруум черле кижи болбас кижи болза, эмчиден үндүрүп көрүкер» деп үргүлчү дилеп турган. Уругга кезип эмнээшкинни чорудар болза, эттинин болурунуң бүгү арганы бар деп чүвени аңаа тайылбырлавышаан, эмчилер уругну эмнеп турганнар. Ынчалза-даа уругнуң байдалы эмчиге чыткаының 10—15 хүннеринде дорайтап эгелээн. Хол-буттарының тыртары, кузары, эьдиниң изиири күштелген. Уруг угаанын оскунуп, үргүлчү-ле удаан хевирлиг чылар болу берген. Авазы ону кестиреринден ойталавышаан. Эмчилер уругну кезер дээш авазының чөпшээрелин манап турганнар. А ооң байдалы шуут дорайтап, область эмнелгезинге кезип эмнеп, дуза чедиреринің хөлү эртип бар чыткан. Бо эмнелгеге кезип эмнеп, дуза чедиреринің байдалы бергедээн болгаш тускай нарын кезип эмнээшкин херек болу берген. Уругнуң авазы болгаш ачазы ону кезип эмнеп болуруп, Красноярскиниң нервини кезип эмнээр эмнелгезинче чорудар деп эмчилерниң сүмезинге чүгле бир ай болгаш чөпшээрешкеннер.

Уругну самолёт-биле Красноярскиже кезип эмнедирибиле чоруткан. Уругнуң байдалы аар-даа болза, Красноярскиниң эмчилери ноябрь 6-да ону кезип эмнээн. Илерээни болза: уругнуң солагай талакы мээзи шуут ирилнеп, куйлаан болгаш аарыгның байдалы хөлү эрткенин сөөлүнде область эмнелгезинге дыннаткан. Уруг ноябрь айның 19-та шыдашпайн барганын ооң төрелдеринге дыннаткан. Төрелдериниң шиитпир чок чайгылчак чоруунуң уржуктары ооң сөөлүнде безин илерээн. Чүл дээрге, ооң адазы база катап келгеш, «уруумну ынаар чорударын чөпшээревээн мен, кандыг-даа болза эккелдирип берінер» деп чогуур черлерге чедир хомудап-даа турган. Чогуур черлер акша дузаламчыны-даа чедиргеп.

Аарыгның хөлү эртерге мындыг болур-дур. Ону канчаар баш бурунгаар болдурбазыл? Бо талазы-биле чөпшээрелди манап турган эмчилер буруулуг бе? Бо дугайында солуннуң номчукчуларындан сүме диледивис.

Д. КУУЛАР,
область эмнелгезиниң кол эмчизиниң орлакчызы.

В. ШАШКОВ,
область эмнелгезиниң кулак аарыгларының эмчизи.

ХОЙ АЖЫЛЫНЫҢ ХӨГЖҮЛДЕЗИН ЫНЧААР УДУРТУП БОЛБАС

Хой ажылы Бай-Тайга районга канчап-даа ийиги чергениң черинге турбас. Ол дээрге колхозтарның бүгү орулгазының 70—80 хуузун эәлеп турар. Ынчангаш хой ажылын хөгжүдериниң айтырыглары партия райкомунуң, райкүүскомнуң, колхозтарның удуртукчуларының база көдээ ажыл-агыйның тускай эртемниглериниң кичээнгейиниң төвүнге турары чугаажок.

Ынчалзажок чоруткан хыналдадан болгаш ажыл-агый чылының көргүзүглеринден мал ажылының ол адырын СЭКП райкому (секретары эш Биче), райкүүском (даргазы эш Ангырбан) үүгле четпес удуртуп турар эвес, харын ону хөгжүдер дугайында хемчеглерни херекке албайн келгенин айтып турар. Район организацияларының болгаш колхозтарның удуртукчу ажылдакчылары үрелел ажылын хөгжүдеринче угланган район иштинге чорудар хемчеглерни база партия обкомунуң бюрозунуң болгаш облкүүскомнуң доктаалдарын амыдыралга боттандырбайн турарлар. Хой ажылынга угланыышкынныг удуртулганың чогунуң хараазы-биле ооң баш саны 1959 чылдың октябрь 1-де турганынга удур көвүдээр хамаан чок, харын дөрт колхозтарга (Сталин аттыг, «Мурнакчы», «Найырал», «Малчын») 3570 баш кызырылганы азы 1960 чылдың январь 1-де турганындан 6620 баш эвээжээни тодаргай барымдаа болур. Хой малдың баш санын өстүреринің планы үүгле 78,6 хуу күүсеттинген. Ооң-биле кады төрүүр хойлар 2224 баш кызырылган. Ынчангаш коданнарда төрүүр хойларның хуузу ортумаа-биле 46,5 хуу, ооң иштинде «Тиилелге» колхозта үүгле 36,6 хуу, «Кара-Хөлде»—38,4 хуу бооп турар.

Хой малдың продуктулуу база-ла шоолуг эвес. Дүктү бүдүрери эрткен чылгызынга дөмейлээрге 9,2 тонна улгаткан болза-даа, ол кыргыыр хойларның баш саны көвүдээнинин күсели-биле чедип алдынган. Район дүк бүдүреринің ниити планын 75,7 хуу күүсеткен. Район 41,2 тонна дүктү планныг онаалдага чедир албаан. Хой бүрүзүнден-не 1,86 кг дүктүң орнунга үүгле 1,51 кг кыргыттынган. Энир чылгызынга удур бир хойдан-на алыр дүк районга 210 грамм, ооң иштинде «Малчын» колхозка 310 грамм, «Кара-Хөл»—270 грамм, «Найырал»—230 грамм кызырылган.

Мында кижи кайгаар чүве чок. Чүге дээрге чазын 11534 баш хойлар кыргыттынмаан, күскү кыргылда барык чоруттунмаан. Хойларны кыргыыр болгаш ажаап тургузарын багай организастааны районнуң колхозтары күрүнеге дүк садарының планын күүсетпейн баарынга чедиргеп. 1650 центнерниң орнунга 1505 центнер дүк саттынган ийикпе 91,2 хуу болган, а ындыг турда хуу сектор дүктү пландан 4,2 катап хөйнү саткан.

Коданнарда төрүүр хойлар-биле кады энир чылын төрээн кыс дөппелер, бо чылгы хураганнар, ооң арызында хураган кошкаржыгаштар, бүдүрүкчү кошкарлар болгаш малчыннарның боттарының иттери болгаш хойлары шупту катай-хаара, холуй-бүлүй турарлар. Ол чорукту колхозтарның даргалары болгаш зооветспециалистер болза хойжулар үүгле төрүүр хой кадрарынга чөпшээрешпестер деп тайылбырлап турарлар. Ынчангаш удуртукчулар болгаш тускай эртемниглер хойжуларның хөөннеринге чагырткаш, оларның билиг мергежилин бедидер ажылды чорутпайн турарлар. Төрүүр хойларны холушкак коданнарга тургузар чорук оларның 31 хуузу кызыраар чорукка чедирген. Төрүүр 100 хой бүрүзүнден-не 69 хураганнар алдынгаш, оларның үүгле 46-зы азы 34 хураган энир чылгызындан эвээш камгалап алдынган. Хойларның кызыраар чоруундан 12028 хураган чедир алдынмаан болгаш 8905 хураган өлген. Бо чылдың 9 айларында 14196 хойлар өлүп хораан. Хойларның өлүр болгаш кызыраар чоруунуң түннелинде район 865 тонна эьтти чидирген.

Эьттиң ниити балансызында хой эьди 80 хуу болуп турар болза-даа, бо чылын семиртилгени кончуг багай организастаан. Ооң хараазы-биле 9 айлар дургузунда саттынган 3197 баш хойлар ортумактан куду күштүг болган. Саттынган бир баш хойнуң ортумак деңзизи 45,1 кг азы энир чылгызындан 3,6 кг куду болган. Хойларның күжү куду болганы-биле колхозтар 1369 баш хойну артыкка сатканнар. Бир эвес ортумактан өрү күштүг бир баш саттынган хой 52,3 кг турган болза, ортумактан куду күштүүнүн—38,5 кг болган. Үүгле чангыс Сталин аттыг колхоз безин ортумактан куду күштүг 1067 хойларны саткан, ол болза саткан хойларның баш санының 28,8 хуузун ап турар.

Дыка хөй мал колхозтарның иштики хереглелдеринге чарыгдаттынып турар. Тос айларның дургузунда ол чарыгдалдарга 6349 баш хойлар үнген ийикпе, 1959 чылда чарыгдаанындан 2190 баш хөй болган.

Бай-Тайга районнуң колхозтарында хой ажылының куду продуктулуг бооп турарының чылдагаанналарының бирээзи болза, үрелел ажылын багай организастаанында болур. Ол ажылды колхозтарда беш чыл дургузунда чорудуп келзе-даа нарын дүктүг үрелиг кошкарлар, экижиткен хойлар коданнарда үүгле 42,8 хуу бооп турар, а ол Сталин аттыг колхозта—32,2 хуу, «Найырал»—38,4 хуу.

Коданнарда зоотехниктиг корум-чурумну тургуспаан төлээде үрелел ажылының дугайын черле үүү деп чугаалаар боор. Ында хойларны назы-харының, эр-кызының аайы-биле үспээн болгаш үүгле төрүүр хойлардан тургустунган кодан хойну тываны дыка берге. Хураганнарны өйшаанда ангылап үспейн, эр хураганнарны акталавайн турар.

Бо чылдың чазынында колхозтарга бонитировканы (малды шынар талазы-биле ангылаарын) чоруткан болза-даа, ол ам түннел чок болган. Тарып боозадылгага киирери-биле үзүп алдынган бөлүк хойларны бүдүрүкчү кошкарларның тус-тус бөлүүнге таарыштыр быжыглаваан, экижиткен хойларның бөлүүнче куду шынарлыг кошкарларны салып киирген база экижиттинген тогду хойларны акталаваан бөдүүн дүктүг кошкар хураганнар-биле кадыпкан. Ынчангаш уксааны экижидериниң эвес, а ону улам будаарының эдержилгези чоруп турар апарган.

Колхозтарда ам бар бедик шынарның бүдүрүкчү кошкарларын дыка четпес ажыглап турар. 11126 тарып боозаткан хойларның үүгле 4467-зи бедик шынарның кошкарларының үрези-биле тарып боозаттынган. Бо чылын хойларны тарып боозадырының планы үүгле 42,8 хуу күүсеттинген. Октябрь 1-де үүгле «Кара-Хөлден» өске колхозтарда тарып боозадырының бүгү пунктулары хагдынгаш, кодан хойларже кошкарларны сула салыпкан. Колхозтарга ийиийи пунктулар ажылдаар ужурлуг турза-даа, оларның чангызы безин четче эвес ажылдап тургулаан. Хойларны четче, шынарлыг тарып боозадыр дизе, пункт бүрүзү 45 хонук ажылдаар ужурлуг турда-ла, олар 20 хонукта шоолуг эвес

ФКП ТК-зының Пленумунуң резолюциязы

ПАРИЖ. (СЭТА). Чоокта чаа Францияның Коммунистиг партиязының ТК-зының пленуму Париж чоогунда Иври хоорайга болган. Анда ФКП ТК-ның чингине секретары Морис Торез коммунистиг болгаш ажылчын партияларның төлөөлекчилериниң Чөвүлел хуралының дугайында илеткелди кылган.

Пленумга кылган илеткелдиң талазы-биле чугаалажылганың түңнелинде хүлээп алган резолюцияда чугаалап турары болза, ноябрьда Москвага 81 чурттарның коммунистиг болгаш ажылчын партияларының төлөөлекчилериниң Чөвүлел хуралының дугайында Морис Торезтиң илеткелин Коммунистиг партияның Төп Комитеди чаңгыс эп-сеткил-биле чүүлдүгүнүп турар.

Москва чөвүлел хуралынга бир эп-сеткил-биле хүлээп алган. Медеглелди болгаш бүгү делегейниң улустарынга Кыйгырыгны Төп Комитет чүүлдүг деп көрген. Делегейниң коммунистиг шимчээшкини тайбыңның болгаш тайбың кожа-хелбээ догуннаашкынның хереэнге, депшилгениң, демократияның хереэнге болгаш национал база социал мөлчүгделдиң бүгү хевирлериндеи улустарны хостаарының хереэнге бараан болур кылдыр бодунуң күжүн салып турар дээрзин бо аажок улуг ужур-дузалыг сорук киприкчи документилер демдеглеп турар дээрзин резолюцияда чугаалаан.

Шыгыттарының ханаалы Совет Эвилелинде коммунистиг шимчээшкининиң, бистиң үениң эң-не күчүлүг шимчээшкининиң улам сырый каттышканын Москвага Чөвүлел хуралдың чедишкини көргүскен. Пролетаржы интернационализмге, марксизм-ленинизмниң принциптеринге үндезилеттинген ол чангыс эп чаа-чаа улуг тиилелгелериниң үндезини.

Акы-дуңма партиларның төлөөлекчилериниң Чөвүлел хуралынга Францияның Коммунистиг партиязының төлөөлериниң ажыл-чорудулгазын Төп Комитет бүрүү-биле чүүлдүг деп көрген. Медеглелди болгаш бүгү делегейниң улустарынга Кыйгырыгны өөрениринче база оларны калбаа-биле пептередиринче партияның кежигүннерин болгаш партия организацияларын ТК кыйгырып турар. Ол документилерниң чаагай идеялары Алжирге болгаш бүгү делегейге тайбың дээш, ажылчы чоннарның эрге-ажыктарын камгалаар дээш, бистиң чуртувуска демократияны катап тургузар дээш коммунистерниң болгаш улус массаларның хөделишкиннерин сорук киирип турар.

Кыдат-камбоджа кады кылган медеглел

ПЕКИН. (СЭТА). Синьхуа агентилелдиң дыңнадып турары-биле алырга чоокта чаа Пекинге «Кыдат Улус Республиканың даргазы Лю Шао-цинин болгаш Камбоджа күрүнеиниң баштыңы, ызыгуур салгакчызы Нородом Сиануктуң кады кылган медеглелинге, «Кыдат Улус Республика биле Камбоджа хаан күрүнезиниң аразынга найырал болгаш кайы-кайызынга халдашпас дугайында керээге» ат салыышкыны болган.

«Кыдат Улус Республиканың чазаа биле Камбоджа хаан күрүнезиниң чазааның аразынга экономиктиг болгаш техниктиг дузаламчы дугайында протоколга» база өске-даа документилерге мооң-биле кады ат салган.

КНО-нуң төөгүзүнде чугула болуушкун

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Марокконуң төлөөлери Каттышкан Нациялар Организациязынга дараазында медеглелди тараткан:

«КНО-нуң Кол Ассамблеязының колониализмге удур, ону доп-дорази узуткаарын негеп турар байырлыг Декларациязынга сеткил ханганы-высты илереттивис.

ССРЭ-ниң эгелээшкини болза Каттышкан Нациялар Организациязының төөгүзүнге чугула болуушкун болур деп аңаа хөлбаштыр медеглевишаан, бистер колониализм дугайында айтырыгга туружу эки билдингир Кыдаттың улузунуң үүнүн аңаа каттыштырарын база делегейниң чурттакчыларының онуң тос кезиинден хөй нуруузу колониализмни буруу шавар болгаш ону узуткаарын негээр дээрзин демдеглединис».

Тайбыңның Бүгү-делегей Чөвүлелинин секретариадының медеглели

ЛОНДОН. (СЭТА). Тайбыңның Бүгү-делегей Чөвүлелиниң секретариады медеглелди парлап үндүргеи, премьер-министр Патрис Лумумбаны тудуп хоругдаан үеден бээр Конгода байдал дорайтай берген деп медеглелде айтып турар. Бельги шериг кижилер болгаш «техниктиг тускай эртемниглер» Конгода база катап эндерлии келген, а империалистиг күрүнелер шуут шериг интервенциязын ажыы-биле белеткеп турар дээрзин медеглелде чугаалап турар.

«Африкада болгаш делегейде тайбыңга кыжаныг кажан-даа ол хирешыңгыы турбаан» дээрзин демдеглевишаан, Тайбыңның Бүгү-делегей Чөвүлелиниң секретариады «Лумумбаны болгаш дурум ёзугаар хазактың өске-даа кежигүннерин хостаарын, парламентиниң таарымчалыг ажылчорудулгазын катап тургузарын, Мобутунуң саттынакчыларының боочепсээн хураарын, империалистерниң бүгү-ле чөңгөлөрин болгаш холгаарлаашкынын соксадырын» чедип алыр дээш шиитпирлиг хемчеглерни алырынче тайбыңның бүгү талалакчыларын кыйгырып турар.

Алжирде колониалисчи дайынны соксадыр!

ПРАГА. (СЭТА). Профэвилелдериниң Бүгү-делегей Федерациязы Алжирде байдалдың дугайында медеглелди парлап үндүрген болгаш алжир улустуң национал хамаарышпас чорук дээш демиселин базар дээр француз чазактың оралдажышкыны, колониалистериниң фашистиг халдаашкыннары, дерзин болгаш кара туразында аажылалдар алжир улустуң бодуунуң чуртунуң хосталгазын болгаш хамаарышпас чоруун чедип алырынга күзел-соруун сый шаап шиидавас деп ында чугаалап турар.

Алжирде колониалисчи дайынны үргүлчүлеп турары дээш бүрүн харыысалганы француз чазак хүлээр дээрзин демдеглевишаан, Профэвилелдериниң Бүгү-делегей Федерациязы бодунуң хосталгазын болгаш хамаарышпас чоруун чедип алыр дээш эрес-маадырлыг, шиитпирлиг чоруктуң өнза үлегер-чижээн көргүскен Алжириниң ажылчы чоннарынга байырын чедирип турар.

Француз колонизаторларның чоокта чаа өлүрүкчү чорукту массалыы-биле үүлгеткенин киленнээшкин-биле сойгалавышаан, Профэвилелдериниң Бүгү-делегей Федерациязы ол колонизаторларның дерзин чоруктарынга таваржып когараанларын мурнунга бажын мөгейтип тур. Профэвилелдериниң Бүгү-делегей Федерациязы болгаш бүгү ажылчы чоннар маадырлыг алжир улустуң демиселин деткиирин улам күштелдирерин боттарының хүлээлгези кылдыр санап тур. Боттарының акы-дуңмалары алжир улус-биле эп-сеткил каттыштырылгазын күштелдирер деп бодунуң 101 миллион кежигүннерин болгаш бүгү делегейниң ажылчы чоннарын Профэвилелдериниң Бүгү-делегей Федерациязы кыйгырып, алжир улустуң чөптүг хереэн деткиири-биле кады чорудар демиселди организаттаар деп бүгү профэвилелдеринче холун база катап сунуп тур. Бо сорулга-биле хостуг профэвилелдериниң делегей конфедерациязының болгаш христиан профэвилелдериниң делегей федерациязының конференциязын алжир ажылчы чоннарның бүгүнүнүн эвилелиниң болгаш Францияның үш национал профэвилел төптериниң төлөөлери-биле кады Профэвилелдериниң Бүгү-делегей Федерациязының төлөөлекчилериниң киржилгези-биле нейтралдыг чурттарның бирээзинге чоокку үеде чыылдырарын Профэвилелдериниң Бүгү-делегей Федерациязы саналдаан.

Дайын белеткелдерин күштелдиреринiң оруу-биле

ПАРИЖ. СЭТА-ның корреспондентизи А. Барановтуң дыңнатканы: НАТО-нуң Чөвүлелиниң үш хүн үргүлчүлеп келген сессиязы ында доозулган. Ук сессия ядролуг чепсекти эндере будуреринiң шывыы кылдыр хуулдуруп алган турган деп чүве билдингир болгай. Ынчалзажок чогумна харын барыын-герман милитаризмни амдажыдар дугайында барыын талакы күрүнелериниң чорудуп турары политиказы тайбың болгаш демократыг үндезинге «Германияның катап каттыштырар хереке «депшилге чок» дээр чүве-биле холбаштыр ыглажып турганнар. НАТО-нуң АКШ-ка баштаткан киржикчилери ол комитетти чепсегленнишкинни эндере будуреринiң шывыы кылдыр хуулдуруп алган турган деп чүве

луктериниң демдеглеп турарын ёзугаар алырга АКШ-тың ол саналдары массалыг узуткаашкынның чепсектерин алырынче чүткүп турар барыын-герман милитаристерни бирги зөлегге чепсеглээринче, угланган. Ол саналдарны болур-төгүүру-биле өөренип көөрүн «Атлантика талазы-биле өцнуктериниге» сүмелеп турар.

«Коммунистиг кыжаныышын» дээр чүвени айытпышаан, сессияның киржикчилери «аңаа болгаш ядролуг күштерниң аразында деңнежилгени хевээр арттырарын» а ол ышкаш Соңгу-атлантика эвилелдиң «күүзүн көвүдедир» дээш саналдап турганнар.

Мооң-биле кады дыңнадыгның авторлары чепсеглениишкинни дүжүрер талазы-биле онуң комитединдеи социалистиг чурттарның төлөөлекчилериниң үнгени-биле, Германияны катап каттыштырар хереке «депшилге чок» дээр чүве-биле холбаштыр ыглажып турганнар. НАТО-нуң АКШ-ка баштаткан киржикчилери ол комитетти чепсеглениишкинни эндере будуреринiң шывыы кылдыр хуулдуруп алган турган деп чүве

Чаа-Хөл районда чурттап, кайдаа ажыл кылбайн турар А. В. Копцев сөөлгү ийи чылдың дургузында элээн хөй үнелиг аңнарны кырыпхыдып келгени илереэн: ол кандыгдаа чөпшээрел чокка 4 сыыннарны, 14 те-чуңналарны, бир морзукту чок кылган. Ол ам удавас улус судунуң сандайынга кеземче харыысалгазы хүлээри-биле олурар. Бойдус байлаан камгалаар ажылды күштелдиреринге көдээ Советтер улуг киржилгелиг болур ужурлуг. Ынчалзажок, чамдык көдээ Советтер ол ажылды чугулага көрбейн турар. Таңды районнуң Балгазын көдээ Советиниң даргазы турган Федулов төтчеглекчилерге болчуп, оларны егерьлер участоктарынче каттадып, тооруктадып чорудуп турган.

Бин-Хем, Таңды районнарның девискээрлериндe аңныыр черлериндe эолиг, ээ чок ыттар көвүдээн. Олар хөй элик ооларын, дилгилерни, морзуктарны узуткап чок кылганнар. Ындыг турбуже, ол ыттарны чок кылыр талазы-биле хамаарышкан районнарның көдээ Советтери кандыг-даа хемчеглерни албааннар. Чамдык көдээ Советтериниң чанында аңныыр инспекциязының штаттан дашкаар инспекторларын тургускулаан болгаш оларга боттуг удуртулгаларны берип, дуза чедирери көдээ Советтериниң база бир чугула хереэ болур. Хову-Аксы суурда чурттап

туран чамдык кижилер аңнаары хоруглуг чепсектерни хереглеп, какпа, дузак салып турда, ук суурнуң чурттакчыларының инектери туттунгулап, элээн хөй эликтер дузактарга чыдып үрелгилээни илерээн. Ындыг турбуже, Хову-Аксының суур Совети ону херекке албайн келген.

Оранның өлүг болгаш дириг байлаан камгалаарынга областың ыяш ажыл-агый эргелели биле областың аңныыр инспекциязы демниг ажылдаары чугула. Амгы үеде ол ийи организациялар аразында харылаазы кошкак ажылдап турар. Егерьлер участоктарынга кат, тоорук чыырын, ыяш кезерин аңныыр инспекциязының чөпшээрешкени-биле болдурар ужурлуг турда-ла, Каа-Хемниң болгаш Балгазынның ыяш ажылагый черлери егерьлер участоктарынче каттаан, тооруктаан улустарны чорудуп, ол черлерни ыяш кезер черлер кылгылап алганнар.

Областың девискээринде үнүш-байлакты камгалаарынга областың ыяш ажыл-агыйының эргелели кошкак сагыш салып турарын демдеглее чогуур. Янзы-бүрү чурум үрегдекчилери Эрзин, Чаа-Хөл, Бай-Тайга районнарда чыжыргана сыптарын барык хоозураткан, кат-чимистиг сыптарын сып, харын чамдыкта оттулар ыяшка-даа хереглеп турар. Ийи-чаңгыс тоорук дээш бүдүн пөштерни балды-биле ужур кезип турар таварылгаларны чок деп болбас. Бо талазы-биле областың ыяш ажылагый чери чогуур хемчеглерни албайн турар. Аңныыр инспекциязының Ильинка суурда егери эш А. Антонов кат, тоорук чыырының чурумнарын үрээн 45 кижилериниң адынга протоколдарны тургускан. Ол протоколдарны областың ыяш ажылагыйының эргелелинге (начальниги эш Воронков) чорудуп берген турбуже, чурум үрекчилериниң дурум чок тышкан үүлдерин хавырбаан болгаш хемчег албаан. Хөй нуруузу кайда-даа ажыктыг ажыл кылбайн турар ол чурум үрегдекчилери тооруктуу улуг өртекке базаарлап садып, мөлчүкчү чорук кылып турганнар. Олар ындыг байдалдар-биле бир шоодай сайлаан тооруктуу 1200 рубльге чедирип ап турган. Чаңгыс айның дургузында олар ортумаа-биле 30—40 шоодайларны янзы-бүрү аргаларны хереглеп тургаш, тып ап болурлар, ооң соонда олар боттарының бажыңнарынга чыл дургузында «ижээй» бээрлер. Шак мындыг маңгыстар-биле демиселди күштелдиреринiң оранның байлактарының камгалалын күштелдиреринге улуг деткимче болур ужурлуг.

Бойдус камгалалының дугайында чаа Хоойлуну амыдыралга боттандырары дээш тодаргай ажылдарны бистиң областа чер болганда чорудары чер-черде көдээ Советтерден, областың ыяш ажыл-агый эргелелинден, аңныыр инспекциязындан соңгаарлаттынмазы-биле негеттинип турар.

М. ШУР-ООЛ,
областың аңныыр инспекциязының улуг инспектору.

3 рубль-биле „Волга“

1960 чылда акша эт-херексел лотереязының (дөртку үндүрүлгезинин) билеттерин кызылчылар улуг күзел-биле садып алганнар.

Декабрьның 17-ден эгелеп хоорайның ажаалга кассалары ойнаашкынга таварышкан билеттерни төлеп эгелей берген. Хөй түннүг ойнаашкынга таварышкан «аас-кежиктиг» билеттер база бар болгулаан. Чижээ, Кызылдың чурттакчызы А. Медведева № 085, сериязы 157096 билетти дужааган. Ол билет 40.000 рубль өртектиг «Волга» деп автомашина болган.

Томилова, Предверова, Губанов, Ооржак, Кадочникова, Потапова олар дааныр машиналарны ойнап алганнар. Хоорайның сүт заводунуң ажылдакчызы В. Поталованың садып алганы 13 билеттерден 10 билеттер ойнаашкынга таварышкан. Хеп чуур машиналар, чадаг тергелер, чоорганнар болгаш өске-даа улуг өртектиг ойнаашкыннарга таварышкан билеттер хөй. Ажаалга кассалары чүгле ийи хүннерде 56 мун чыгыы акшаны ойнап алганнарга төлээн.

В. САЙГУТИНА,
Төп ажаалга кассазының эргелекчизи.

С. Муратова биле Б. Шахлин — ССРЭ-ниң чемпионнары

КИЕВ. (СЭТА). Софья Муратова («Динамо», Москва) болгаш Борис Шахлин («Буревестник», Киев) олар декабрь 18-те аңаа болуп эрткен маргылдаага киришкеш, гимнастика талазы-биле Совет Эвилелиниң тулган чемпионнары болганнар.

Хостуг программаны күүсеткениниң соонда, москвачы Софья Муратова 78.025 санны алгаш, чурттуң чемпиону болган. Делегейниң болгаш 17-ги олимпий оюннарының тулган чемпиону Лариса Латынина («Буревестник»)—77,85 санныг болгаш үшкү черни эзлээн.

Аңчыларга дыңнадыг

Черлик аңнарны болгаш куштарны камгалап, оларның өзүп көвүдээрин хандырар сорулга-биле ажылчы чоннар депутаттарының область Совединиң күүскому тускай шиитпирни үндүрген.

Ол шиитпир-биле дуюглуг аңнарны хоруглуг чепсектер-биле аңнаарын, база каракуш биле күртүү өлүрерин шуут хораан.

Облкүүскомнуң чанында анныыр инспекциязы.

Кызылдың башкы институдунда кино үндүреринiң бөлүмү доктаамал ажылдап турар. Башкы Владимир Данилейконуң удуртулгазы-биле студентилер киноаппараттың тургузуун болгаш кинону үндүрерин өөренип турар.

Чурукта: студентилер Мария Пилихова, Виктор Буторовкин болгаш Виктор Чемезов сларын кино үндүреринде аппаратты өөренип турар.

Фото В. Уколовтуу.

„АРА СОКСААН ЫР“ КИНО

«Грузия-фильм» болгаш «Колиба» киностудиаларның 1960 чылда кады үндүргеи бо кино таварылга болуп тыптып келбээн. Ол болза Ада-чурттуң Улуг дайынының бир болуушкунун, гитлержи эжелекчилерге удур тулчуушкунга киришкен улустарның быжыг найыралын көргүзүп турар.

Ооң тыптып келген төөгүзү мындыг. 1959 чылда «Грузия-фильмниң» режиссёру Н. Санишвили бодунуң өөрү Константин Лордкипанидзе, Альберт Маренчин олар-биле Словакияның бир хоорайынга совет кинофильмнерниң фестивальына чорааннар. Н. Санишвили кудумчуга бир-ле словак кижиниң болгаш чараш грузин хереэженниң бичии оол чедип алгаш чорааның көрүп каап, оларның аас-кежиктиг өгбүлезиниң төөгүзүн сонуургай берген. Олар мындыг чүүлдү дыңнааннар: словак Ян Новак 1942 чылда Нальчик хоорай дээш тулчуушкунга совет шеригниң талазынче шилчий берген болгаш гитлержилерге удур маадырлыы-биле тулчуп турган.

Улуг балыглаттырган Новакты Тбилисиниң бир эмнелге черинге эккеп каан. Аңаа ону грузин эмчи кыс Тина Хабирбеташвили эмнеп өттиндирген.

Киноза оларның эттары өскертип каан. Ынчангаш ооң кол маадырларының бирээзи — словак башкы Мишко Звара (ролюнда Чехословакияның күрүнеиниң Клемент Готвальд аттыг шаңналының лауреады, театр болгаш кино артизи — Юлиус Пантика). Кижилерге улуг халап — делегейниң ийиги дайынының эгезинде Мишконуң өөреникчилериниң ырлажып олурган ырызын немец бомбардировщиктериниң даажы үзе кирип каар. Удаваанда Мишко ол үедеги буржуазтыг Чехословакияның шерииннге мобилизастадыр болгаш ол шериг кезээ гитлержилер-биле кады Совет Эвилелинге удур тулчуушкунарга киржип турар.

Мишко Звара дайынга, немец эжелекчилерге хөңнү чок. Ынчангаш ол бир катап совет шеригниң талазынче шилчий бээр болгаш удаваанда бодунуң өөрүнге дедир чедип келгеш, чехословак адыгжыларны совет шеригниң талазынче эдертип аппаар.

Мишко бодунуң балыглаттырган эжи Яно Совиарны дилеп чораан, санитар поездиниң чанынга шериг эмчизи Элико Геловаиниге (ролюнда грузин артист Лиа Цлиава) таваржы бээр. Элико ону көрүп каап, хорадай бээр, ынчалза-даа Мишко немец самолётту боолап тургаш, сывырыптар.

Удаваанда бистиң шериглериниске кирген чех солдаттардан тускай чехословак корпус гитлержилерге удур тургустунар.

Кинонуң сюжеди янзы-бүрү болгаш солун ужуралдар-биле байлак. Чижээ, Элико биле Мишко таварылга бооп чеже-даа ужуражырлар. Ол аразында кино көрүкчүлери Эликонуң авазы Мариам база ачазы Додо суглар-биле таныжарлар.

Мишко Зварага, ооң сагыш-сеткилинге Грузияның чырык дээри, бойдус-байлаа болгаш хөглүг чону ханыы-биле таваржыр болгаш уттундурбас кылдыр артып каар.

Дайынны бистиң шериглериниске Барыын чүкче улам ыңай сывырып бар чоруур. Словакия ырак эвес, удаваанда ында чоннуң тура халыышкыны эгелээр, ону деткиири-биле шериг кезээн парашют-биле октаар. Шак ынчаар Словакияның партизаннарынга Мишко Звара каттыжа бээр.

Бир улуг тулчуушкун оожургай берген үеде, үстүнде чугаалаанывыс Эликонуң акызы Гумармга ок дээптер. Мишко аңаа суг эккеп бээр дээш бар чыдыр-хайынчыг суг аңаа база хаанчыг.

Балыгланган дайынчылар-биле ону Грузияда эмнелге черинге эккээр. Кезип каапкан буду үргүлү ооң сагыжында кирер. Бирле катап ажыдып каан соңгадан музыка, каткы дыңналып турган. Даштын кудумчуда тиилелге хүнүн байырлап турганы ол, а Мишко чүнү-даа күзевейн чыткан.

Эжик ажытына бээр. Элико хөглүг болгаш каттырбышкан, кирип келир, а Мишко чүнү-даа ыыттавас. Ол Эликонуң чоруй баарын күзээн. Элико билип каап, үне бээр, ынчалза-даа ол удавас чедип кээр болгаш олар үргүлү кады артарлар...

Словакияның даглары чечектелип турганнар. Класстың соңгаларында янзы-бүрү чечектер тургузуп каан. Башкы Мишко Звара дайын чылдарында бодунуң сактып чораан школазында кичээлди уламчылап турар.

Совет болгаш чехословак улустарның дайынчы, быжыг найыралын көргүскен бо кинону көрүкчүлер улуг сонуургал-биле көөрлер.

С. ТӨГҮС-ООЛ.

Бойдус байлактарын камгалаары— хамааты бүрүзүнүң хүлээлгези

РСФСР-ниң Дээди Совединиң бо чылдың октябрьда болуп эрткен сессиязы бойдус камгалалының дугайында чаа Хоойлуну хүлээп алган. Төрээн чурттуң бойдус байлааның эгээртинмес курлавырларын чөп ажыглап, ооң камгалалын улам күштелдирер дугайында партияның болгаш чазактың улуг сагыш салыышкынының база бир херечизи ол болур.

Черлик дириг амытаннарның болгаш кат-чимис үнүштериниң камгалалының дугайында айтырыг чаа Хоойлуда улуг черни эзлеп турар. Ол ындыг болбас аргажок. Аңныыр ажылын сөөлгү чылларда эжиктеннинiң түңнелинде, бистиң областың колхозтарының ниити орулгазының элээн кезиин аңныыр ажылындан киирип ап турары билдингир болгай. Тожу районнуң Хам-Сырада, Каа-Хемниң Үжеп-Аксында кат-чимис болгаш дириг амытаннар тывыжының болгаш өстүрериниң талазы-биле ажыл-агый черлерин тургускулаан. Облкүүскомнуң шиитпирин ёзугаар, Балгазынның Хады арыынга аңнарның баш санын өстүрер сорулга-биле аннаарын тускай хуусаада хораан болгаш камгалалды тургускан. База областың чамдык районнарында егерьлер (хайгааракчылар) участоктарын тургускулаан болгаш ында аңныыр инспекциязының тускай егерьлерин быжыглаан. Олар чүгле араатан аңнарны, куштарны чок кылып үзүткап, төтчеглекчилер-биле демиселди чорудуп турар эвес, харын база аңнарга таарымчалыг байдалдарны организастап турар. Чүгле бо чылын аңнарга 150 хире тонна сигенни, 500 чыгам кубометр будук-бүрү чемнерни белеткээн болгаш 600 ажыг хайыр-соругларны тургузуп, чаартып берген. Ындыг черлерде дусту база төккен. Аңныыр чурумунуң үрегдекчилери төтчеглекчилер-биле демиселди егерьлер шыныы чорудуп турарын чугаалаза чогуур. Чүгле бо чылын олар 120 хире чурум үрекчилерин туткан болгаш оларга чогуур харыысалгаларны хүлээткен.

Ооң-биле кады, оранның бойдус байлааның камгалалында эптежир аргажок улуг четпестер барын демдеглевейн барып болбас. Ниитиниң өнчүзү болуп турар оранның байлаан боттарының кара-туразында аажылап, ону ажыл-агыйжы ажыглаарының доктааттынган чурумнарын үреп турар ийи-чаңгыс кижилер бар. Туран хоорайның чурттакчызы, кайдаа ажылдавайн турар Г. Ф. Петрашевтан 6081 рубльди төледири-биле шиитпирни үндүрген. Область суду ук шиитпирни күштүг артырган.

Черлик аңнарны болгаш куштарны камгалап, оларның өзүп көвүдээрин хандырар сорулга-биле ажылчы чоннар депутаттарының область Совединиң күүскому тускай шиитпирни үндүрген.

Ол шиитпир-биле дуюглуг аңнарны хоруглуг чепсектер-биле аңнаарын, база каракуш биле күртүү өлүрерин шуут хораан.

Облкүүскомнуң чанында анныыр инспекциязы.

Редактор К. С. ШОЙГУ.

«ШЫН» солунну ЧАГЫДЫП АП, НОМЧУҢАР

«ШЫН» СОЛУННУҢ 1961 ЧЫЛДЫҢ ЧАГЫЛДАЗЫ ЧОРУП ТУРАР

«Шын» солунну чагыдып алырының өртээ
12 айда 60 рубль.
6 айда 30 рубль.

Чагылганы харылзааның бүгү конторалары, салбырлары болгаш бүдүрүлгелерде, организацияларда, колхозтарда, совхозтарда хөй-ниити төлөөлери хүлээп алыр.

СОЮЗПЕЧАТЬ.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: Кызыл, Щетинкин кудумчузу, бажың № 3 ТЕЛЕФОННАРЫ: редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчызының 35-24, пропаганда кылдызының 23-54, харыысалгалыг секретарьның болгаш харыысалгалыг дежурныйның 23-35, көдээ ажыл-агый, үлетүр болгаш транспорт кылдыстериниң 25-38, партийжи-амыдырал болгаш культура-амыдырал кылдыстериниң 37-13, иштики информация кылдызының 20-60, чаза болгаш совет тургузуг кылдыстериниң 21-27, литажылдакчыларның 22-64, бухгалтерияның 31-75, корректорларның 21-47. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

ТС—01121. Чагыг № 3252. Культураа эргелелиниң типографиязы.